

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

05 Соціальні та поведінкові науки

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

051 Економіка

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Торгівля послугами України та ЄС в умовах сервізації глобальної економіки»

здобувача Ярмолинської Олександри Леонідівни

Науковий керівник: к.е.н., доцент Лавриненко Олена Валеріївна

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

**Завідувач кафедри міжнародних фінансів:
д.е.н., проф. Мозговий О.М.**

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СЕРВІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ТРЕНД ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Сутність та ключові принципи міжнародної торгівлі послугами.....	6
1.2. Сервізація глобальної економіки – характеристика та причини виникнення....	14
1.3. Ключові параметри та наслідки сервізації на глобальному рівні.....	20
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ ТА ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	26
2.1. Сучасні тенденції торгівлі послугами на глобальному рівні.....	26
2.2. Динаміка та структура торгівлі послугами України з країнами ЄС.....	32
2.3. Сервізація як фактор торгівельного балансу України.....	38
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПОСИЛЕННЯ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ ТА ЄС.....	45
3.1. Вплив воєнного стану на сервізацію торгівельних відносин України та ЄС....	45
3.2. Концептуальні засади активізації торгівлі послугами в контексті структурних реформ в національній економіці.....	50
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність обраної теми кваліфікаційного дослідження обумовлена стрімким розвитком сфери послуг та її зростаючою роллю у світовій економіці. Сервізація, як процес переходу від товарної до сервісно орієнтованої економіки, стає домінантою у формуванні міжнародних економічних відносин. Це спонукає країни, включаючи Україну та держави-члени Європейського Союзу, переглянути традиційні підходи до торгівлі та виявити нові можливості для експорту послуг. Взаємовідносини України та ЄС у контексті торгівлі послугами набувають особливого значення, враховуючи політичну та економічну інтеграцію України в європейські структури, а також потенціал українського ринку послуг.

Вивчення торгівлі послугами між Україною та ЄС у рамках глобалізації економіки дозволяє виявити ключові тенденції, виклики та перспективи, які стоять перед двома регіонами. Зокрема, зростаюча цифровізація, посилення міжнародних стандартів обслуговування, інтеграція високих технологій у надання послуг та створення сприятливого інвестиційного клімату. Також важливим є дослідження правових та економічних аспектів взаємодії у цій сфері, що включає аналіз угод про вільну торгівлю, національного законодавства та міжнародних регуляторних рамок. Результати такого дослідження можуть сприяти формуванню стратегій розвитку сектору послуг, що буде відповідати сучасним вимогам міжнародного ринку та сприятиме економічному зростанню обох сторін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи та динаміка розвитку сектору послуг були предметом досліджень видатних економістів різних шкіл та напрямків, таких як Дж. Белл, У. Баумоль, П. Друкер, М. Кастельс, К. Кларк, Ф. Котлер, Ж.-Б. Сей, А. Тоффлер та інші. Важливий вклад у аналіз цієї теми внесли такі українські вчені, як З. Варналій, А. Вітренко, Б. Гаврилишин, В. Геєць, В. Герасимчук, Н. Гражевська, В. Осецький, Я. Остафійчук. Втім, не дивлячись на значну актуальність та важливість робіт цих вчених, в сучасних умовах воєнного

стану, питання посилення торгівлі України з країнами ЄС залишається вкрай актуальним і є мало дослідженим.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення напрямків посилення торгівлі послугами України та країн Європейського Союзу в умовах воєнного стану.

У рамках окресленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити сутність та ключові принципи міжнародної торгівлі послугами;
- охарактеризувати поняття «сервізація глобальної економіки» та причини її виникнення;
- визначити ключові параметри та наслідки сервізації на глобальному рівні;
- проаналізувати сучасні тенденції торгівлі послугами на глобальному рівні;
- визначити динаміку та структуру торгівлі послугами України з країнами ЄС;
- охарактеризувати сервізацію як фактор торгівельного балансу України;
- виокремити вплив воєнного стану на сервізацію торгівельних відносин України та ЄС;
- дослідити концептуальні засади активізації торгівлі послугами в контексті структурних реформ в національній економіці.

Об'єкт дослідження – це світовий та вітчизняний ринок послуг.

Предмет дослідження – це економічні та фінансові відносини, які виникають в процесі сервізації глобальної економіки.

Методи дослідження. В ході дослідження в кваліфікаційній бакалаврській роботі застосовувалися загальні методи наукового пізнання та дослідження. До них відносяться: аналіз (для оцінки актуальних тенденцій розвитку світового ринку послуг), узагальнення (з метою дослідження основних аспектів торгівлі послугами України та ЄС), систематизація і групування, статистичне спостереження, математичні методи обробки інформації.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість даного дослідження полягає у дослідженні існуючих наукових підходів стосовно сервізації глобальної економіки та зростання важливості ринку послуг. Практична значущість полягає у визначенні стратегічних рішень стосовно посилення торгівлі України та ЄС в умовах воєнного стану.

Інформаційна база дослідження відображає узагальнений список праці провідних вітчизняних та зарубіжних спеціалістів у сфері дослідження ринку послуг, наукові публікації в наукових фахових виданнях та засобах масової інформації. Статистичну основу кваліфікаційної роботи склали: статистичні дані Державної Служби статистики та Світової Організації Торгівлі.

РОЗДІЛ 1. СЕРВІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ТРЕНД ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність та ключові принципи міжнародної торгівлі послугами

Сфера послуг відіграє важливу роль у сучасному світовому господарстві. Це підтверджується їх стрімким зростанням у XX столітті, що відображається як у кількості зайнятої в цій сфері робочої сили, так і у частці валового продукту, виробленого в цій сфері. Показники обсягів торгівлі послугами і прямих іноземних інвестицій у цій сфері за останні десятиріччя зростали швидше, ніж показники інвестицій у торгівлю товарами. Міжнародна торгівля послугами довгий час залишалася поза увагою економічної науки. Обіг капіталу в цій сфері був незначний, а проблеми, пов'язані з його регулюванням, не вважалися серйозними [1, с. 12].

Міжнародна торгівля послугами стає дедалі важливішою складовою світової економіки, сприяючи зміцненню економічних зв'язків між країнами та регіонами. З розвитком глобалізації та технологій, обмін послугами між різними державами забезпечує не лише економічне зростання, але й підвищення якості життя населення, відкриваючи доступ до нових можливостей та інновацій. Міжнародна торгівля послугами відрізняється стрімким зростанням обсягів і значною диверсифікацією. До ключових особливостей цього ринку можна віднести високу динамічність і гнучкість, що дозволяє швидко адаптуватися до змін у світовій економіці. Крім того, міжнародна торгівля послугами включає широкий спектр галузей, таких як фінансові, інформаційні, транспортні, туристичні та освітні послуги. Важливу роль відіграє також інтеграція ринків через регіональні та глобальні угоди, що сприяє зниженню бар'єрів для торгівлі та стимулює економічне співробітництво. Інновації та технологічний розвиток, що супроводжують цей

сектор, дозволяють підвищувати ефективність та конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Слід виокремити основні особливості сучасного міжнародного ринку торгівлі послугами (Рис. 1.1.).

Рисунок 1.1. – Головні особливості сучасного міжнародного ринку торгівлі послугами

Джерело: [2]

Послуги, на відміну від інших товарів, виробляються і споживаються одночасно, що спричиняє низку особливостей, пов'язаних з їх виробництвом та споживанням. По-перше, послуги не підлягають зберіганню, що дозволяє виробникам мінімізувати свій оборотний капітал, тому що витрати на утримання складських приміщень, зберігання, охорону та закупівлю сировини практично відсутні. По-друге, на ринку послуг гостріше постає проблема регулювання попиту і пропозиції, ніж на ринку інших товарів, тому що багато операцій у торгівлі послугами пов'язані з торговельним посередництвом і можливостями попереднього, заздалегідь збереженого товару. У багатьох випадках продаж послуг вимагає індивідуальної мобільності від продавців і покупців, тому що багато послуг пов'язані з безпосереднім контактом виробників і споживачів. Наприклад, для

ринку послуг характерне прискорене створення в цих регіонах філій виробників послуг [3, с. 228].

Міжнародна торгівля послугами - це комплекс різноманітних економічних відносин. Історично економісти намагалися з'ясувати сутність послуг та їхню роль на основі різних аспектів. Часто послугу визначали як щось невидиме, незначне, те, що не є предметом торгівлі, або як категорію, яку неможливо пояснити і яка охоплює майже все, що можна відчувати, побачити, почути, постійно споживати і чим можна торгувати [4, с. 13].

Щоб охарактеризувати визначення, необхідно розглянути сутність цього поняття, яке розглядається в різних аспектах. Послуга – це зміна в положенні інституціональної одиниці, що відбувається в результаті взаємної угоди з іншою інституціональною одиницею [5, с. 18].

Це також підприємницька діяльність, спрямована на задоволення потреб інших осіб, окрім діяльності, здійснюваної на основі трудових правовідносин. Послуги – це також вид праці, коли виробництво корисного ефекту рівнозначне в часі з його споживанням, а саме – вид діяльності, робіт, у процесі виконання яких не створюється новий матеріально-уречевлений продукт, якого раніше не було, але змінюється якість вже створеного продукту [6, с. 229]. Тому послугу можна визначити як вид діяльності, який задовольняє певну людську потребу, може мати чи не мати матеріальну форму, тісно пов'язаний з виробництвом товарів або повністю самостійно оформлений [7, с. 13].

Термін "послуги" охоплює широке коло галузей, які зазвичай становлять основну частину отримання чистого доходу та зайнятості в більшості країн. Він включає як проміжні послуги (зв'язок, транспорт, фінансове посередництво, електрика та газ, торгівля, будівництво й виробничі послуги), так і послуги кінцевого споживання (туризм, охорона здоров'я та послуги з підтримки житлового середовища) [8].

Тому послуги є результатом корисної діяльності, що відрізняє їх від товару, та в умовах ринкової економіки прирівнюється до товару, адже має і об'єкт, і суб'єкт правових відносин. Ці особливості, а також специфічні характеристики, які

відрізняють послуги від товарів, визначають їх важливість у сучасному економічному середовищі.

Проте, таке визначення поняття послуг має ряд проблем:

- По-перше, є товари, які також невідчутні й невидимі (наприклад, електронні програми);
- По-друге, це визначення не дає можливості відчутти різницю між ефектом послуги і процесом її виробництва; послуга може бути й видимою (наприклад, вистава), але її ефект тимчасовий;
- По-третє, це визначення наголошує на фізичних відмінностях, проте не висвітлює економічні аспекти послуг і того, як їх виробляють і продають.

Деякі вчені вважають, що адекватне визначення послуги має відрізняти процес її виробництва і послугу як продукт. На підставі цього економіст В. Гілл запропонував своє визначення послуги: послуга – це зміна умов належності особи або товару будь-якому економічному суб'єкту, що є результатом діяльності іншого економічного суб'єкта зі згоди першого [9, с. 324].

В. Гілл виокремив два важливі аспекти послуг: їх невідчутність і невидимість; надання послуг потребує діяльності однієї особи для іншої.

Проте обмін є необхідною умовою для надання послуг. Взаємодія між продавцем та покупцем наголошується і Герні. Оскільки однією з умов послуги є неможливість зберігання, Герні визначає послугу як угоду (трансакцію з позитивним чинником одночасності).

Таким чином, сутність послуги полягає у зміні умов належності товару чи особи. Цей процес також припускає, що надання послуг не можливо відокремити від процесу їх споживання.

У зв'язку з розвитком четвертої науково-технічної революції, інновації активно інтегруються у діяльність господарських суб'єктів усіх секторів економіки, зокрема у сфері послуг, істотно підвищуючи їхню ефективність і конкурентоспроможність. Зростаюче значення сфери послуг відображає глобальні тенденції, пов'язані з досягненнями в науці та технологіях, високим рівнем міжнародного розподілу праці, економічним зростанням, а також розвитком

світової спільноти. Ці тенденції спричинили важливі зміни в структурі сектору послуг та сформували нові особливості його функціонування (Рис. 1.2):

Рисунок 1.2. – Ключові аспекти розвитку торгівлі послугами на сучасному етапі

Джерело: [10]

Стосовно класифікації послуг, існують відмінності у кількості та змісті категорій у загальноприйнятих міжнародних класифікаторах. Наприклад, в системі ГАТС/СОТ послуги поділяються на 600 типів, що охоплюють 12 розділів, 55 позицій та 116 субпозицій. За класифікацією Міжнародного валютного фонду, послуги розподіляються на такі категорії як морські перевезення, інші транспортні послуги, туристичні послуги, інші приватні та офіційні послуги. ЮНКТАД виділяє вісім основних категорій послуг: фінансові, зв'язку, будівельні та інженерні, транспортні, професійні та ділові (включаючи юридичні та медичні), комерційні, туристичні та аудіовізуальні. Згідно з міжнародною стандартною промисловою класифікацією (ISI), Міжнародним бюро статистики і ОЕСР, послуги групуються у чотири категорії: споживчі (туризм, готельний бізнес), соціальні (освіта, медичні

послуги), виробничі (інжиніринг, консалтинг, фінансові та кредитні послуги) та розподільні (торгівельні, транспортні, фрахтові) [11, с. 117].

Щодо реалізації послуг, вони можуть бути класифіковані на чотири основні групи залежно від того, де знаходяться виробник і споживач під час надання послуги:

1. Послуги, які надаються та споживаються на одній території.
2. Послуги, які споживаються за кордоном, що передбачає переміщення споживача.
3. Послуги, що надаються як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.
4. Послуги, що не переміщуються з країни в країну. До категорії міжнародних послуг входять транспортні, зв'язкові, туристичні, консалтингові, інжинірингові, інженерно-будівельні, інформаційні, юридичні, страхові, посередницькі, фінансові, освітні та медичні послуги.

Особливості конкретних видів послуг обумовлюються взаємодією учасників ринку, способами надання послуг та їхньою сутністю та метою. Іншими словами, об'єктивні критерії для класифікації послуг включають характер учасників ринку та впливові фактори, такі як суб'єкти послуг, предмети та об'єкти послуг, взаємовідносини між учасниками ринку, а також механізм реалізації послуг.

Що стосується міжнародних послуг, то їх можна класифікувати на основі наявності або відсутності зв'язку з товарною торгівлею, рухом капіталів та процесами виробничої кооперації на такі категорії: послуги, що включають торгівлю, транспорт, технічне обслуговування, страхування; послуги, зв'язані з інвестиціями та виробничою кооперацією, такі як передавання технологій, готельні, професійні послуги; послуги, що одночасно пов'язані з інвестиціями, виробничою кооперацією і торгівлею, зокрема зв'язок, будівництво, обслуговування виробничого обладнання; а також послуги з автономним характером, як-от інформаційні, особисті, культурні, рекреаційні послуги. Відповідно до своєї загальної класифікації, Світовий банк розрізняє факторні послуги, пов'язані з рухом капіталів та робочої сили, і нефакторні послуги, що мають неприбутковий характер, такі як транспортні, туристичні та інші подібні

послуги. Проаналізовано та систематизовано існуючі класифікації послуг, представлені в науковій та практичній літературі.

Таблиця 1.1. – Узагальнена класифікація міжнародних послуг

Критерій класифікації	Види послуг у відповідності до даного критерію
2. За характером спрямування послуг	споживчі, соціальні, виробничі, розподільчі
За галузевими напрямками	фінансові; зв'язку; будівельні та проектно-конструкторські; науково-дослідні; транспортні; професійні та ділові; комерційні; туристичні; аудіовізуальні
За зв'язком із торгівлею та рухом капіталів	послуги, пов'язані з торгівлею; інвестиційні послуги, послуги пов'язані із виробничою кооперацією; послуги автономного характеру (інформаційні, особисті, культурні, рекреаційні та ін.)
За пов'язаністю із виробничими факторами	факторні послуги (будівництво, інжиніринг, передача технологій), нефакторні послуги (транспортні, фінансові, туристичні, інші, не пов'язані із виробничим процесом)
За пов'язаністю із виробничими факторами	факторні послуги (будівництво, інжиніринг, передача технологій), нефакторні послуги (транспортні, фінансові, туристичні, інші, не пов'язані із виробничим процесом)
За законністю послуги	легальні, напівлегальні та нелегальні

Джерело: [12,13]

У системі міжнародної торгівлі послугами виділяють два основних блоки: структурно-галузеві компоненти та виробничо-комерційні операції.

1. Структурно-галузеві компоненти включають інформаційні послуги, які відіграють ключову роль у розвитку міжнародної економічної активності, а також міжнародні транспортні, банківські, страхові послуги і міжнародний туризм.

2. До виробничо-комерційних послуг відносяться лізинг, франчайзинг, інжиніринг та ліцензійний обмін, міжнародні орендні операції. Послуги в міжнародній торгівлі одночасно є предметом торгівлі і ключовим елементом, що визначає динаміку і параметри світового ринку, впливаючи на тенденції і процеси глобалізації.

У порівнянні з традиційною торгівлею товарами, міжнародна торгівля послугами має декілька особливостей:

- відмінності від товарів полягають у тому, що послуги зазвичай надаються і споживаються одночасно і не підлягають зберіганню, тому вони

вимагають безпосередніх контактів між виробниками і споживачами, а це часто передбачає потребу в більшій присутності за кордоном як виробників послуг, так і іноземних споживачів.

- міжнародна торгівля послугами тісно пов'язана з торгівлею товарами і має значний вплив на неї, наприклад, через аналіз ринків, маркетингові консультації, транспортування, рекламу, а також передпродажне та післяпродажне обслуговування.

- сфера послуг часто більше захищена державою від іноземної конкуренції порівняно з матеріальним виробництвом. Наприклад, транспорт і зв'язок, фінансові та страхові послуги, а також наукові дослідження часто перебувають у державній власності або під суворим контролем держави, що призводить до більшої кількості протекціоністських бар'єрів і конкурентних перешкод у міжнародній торгівлі послугами порівняно з торгівлею товарами.

- не всі види послуг придатні для широкого залучення в міжнародний обмін, на відміну від товарів [14].

Як висновок відзначимо, що міжнародна торгівля послугами стає ключовою частиною і динамічним двигуном розвитку різноманітних секторів господарства та відіграє вирішальну роль у економічному підйомі країн, що розвиваються, країн з перехідною економікою та найменш розвинених держав. Аналіз чинників, що стимулюють розвиток сфери послуг, дозволяє краще зрозуміти її значення в сучасних умовах. Висновки. Таким чином, міжнародна торгівля послугами відіграє ключову роль у національній та світовій економіці, сприяє розвитку людського капіталу, впливає на розвиток матеріального виробництва, збільшує вільний час, створює умови для реалізації та розвитку потреб людей і суспільства, важлива для формування сучасної якості життя, а також гарантує якісне економічне зростання і підвищує конкурентоспроможність країни.

1.2. Сервізація глобальної економіки – характеристика та причини виникнення

Сервізація, або активний розвиток сфери послуг, є загальною тенденцією для майже кожної галузі світової економіки. Це підкріплює тезу Д. Белла, класика постіндустріальної теорії, про основу постіндустріального суспільства на послугах [15, с. 12]. На національному ринку України формується та розвивається широкий асортимент послуг за видами економічної діяльності, включаючи транспорт, складське господарство, поштові та кур'єрські служби; інформаційні та телекомунікаційні послуги; роботу з нерухомістю; професійні, наукові та технічні послуги; освіту; охорону здоров'я та соціальне забезпечення; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок [3, с. 31].

При аналізі аспектів розвитку сфери послуг і зміцнення конкурентних позицій сервісних компаній, ключовим фактором є якість, яка становить основу їхньої конкурентоспроможності. Хоча постачальник послуги створює базову якість під час розробки та запуску послуги на ринок, остаточну якість визначає споживач, який оцінює, наскільки послуга відповідає або перевищує його попередні очікування і як вона задовольняє його потреби.

Сервізація глобальної економіки – це процес, в якому послуги стають вирішальним компонентом економічної діяльності, поступово замінюючи виробництво як основний двигун економічного розвитку. Цей термін описує широкий спектр явищ, від зростання частки послуг в ВВП до інтеграції послуг у виробничі процеси. Сервізація є ключовою ознакою постіндустріальної економіки, де знання та інформація стають головними ресурсами.

Динамічний розвиток сервісної економіки не слід розглядати тільки через пропорційний перерозподіл валового внутрішнього продукту, зайнятості та споживання ресурсів між основними секторами глобальної економіки. Необхідний також детальний якісний аналіз, який включає розгляд загального закону нагромадження капіталу у капіталістичному виробництві. Цей закон демонструє

стабільні і значущі зв'язки між зростанням та удосконаленням структури капіталовкладень, підвищенням продуктивності праці, та з іншого боку, зростанням національного багатства, покращенням його якості та підвищенням рівня життя населення. Це сприяє збільшенню капіталу у глобальному сервісному секторі, що залежить від темпів зростання продуктивності, розміру інвестованого капіталу та різниці між інвестованими та використаними капіталовкладеннями.

Як відзначає Я. Столярчук, галузево-секторальна і географічно-територіальна нерівномірність капіталістичного нагромадження визначає, які сектори світової економіки на різних етапах розвитку виходять на передній план як стратегічно важливі в контексті інвестиційних капіталовкладень, тоді як інші залишаються у відставанні [16].

Одне з найпрогресивніших трактувань природи сервісної економіки можна знайти у роботах відомого французького економіста та публіциста К.Ф. Бастіа. Опираючись на методологічні підходи Ж.-Б. Сея щодо визначення вартості економічних благ, Бастіа розглядає суспільство через призму обмінних операцій між рівноправними ринковими агентами, де «взаємний обмін здійснюється за правилом: вартість за вартість, послуга за послугу, а предметом обмінних угод є лише вартість».

Досліджуючи роль особистих послуг у гармонізації суспільних інтересів, Бастіа оцінює послуги не тільки з точки зору реальних витрат суспільно корисної праці у виробничому процесі, але й як витрати будь-яких зусиль будь-якої особи, відділеної від того, хто споживає цю послугу. Ще одна конструктивна ідея Бастіа у дослідженні економічної природи послуг впливає з його тлумачення сутності буржуазного суспільства як суспільства «гармонійної співпраці» різних соціальних класів, які обмінюються виробленими послугами в еквівалентних пропорціях [17, с. 148]. Таким чином, позитивна історична роль досліджень Бастіа в сервісній економіці полягає у його аналізі суспільного відтворення послуг у контексті їх визначальної ролі у забезпеченні соціальної стабільності та гармонізації інтересів різних соціальних класів.

У другій половині XX століття, з падінням частки традиційного матеріального виробництва і стрімким розвитком сфери послуг в економіках провідних країн, цей сектор перетворився на ключовий виробничий ресурс та основу для розширених діалогових відносин між виробниками послуг і їхніми споживачами, з метою повного задоволення споживчих потреб. У цей час теорія сервісної економіки розвивалася у контексті теорій суспільства загального благоденства, суспільства достатку та споживання, а також постіндустріального суспільства. Таким чином, обидва напрями теоретичного аналізу сервісної економіки відображають два її аспекти: виробничий та споживчий, які відрізняються за механізмами відтворення послуг.

З кінця 1980-х років в Америці та Західній Європі розпочався розвиток наукової думки у контексті теорії економіки знань і нової економіки. Ці теорії зіграли значну роль у концептуалізації розвитку сервісної економіки та її теоретичній операціоналізації. Вони найбільш адекватно пояснюють роль сфери послуг у виробничій системі суспільства, генерацію високих технологій та інтелектуальної власності. Різноманітність послуг стає основним критерієм для визначення рівня розвитку не лише виробничої системи, але й суспільства загалом. Сервісна економіка тому є не тільки основним полем застосування знань та інформації, але й інституційною платформою для їх створення через виробництво високотехнологічної продукції та послуг, інновацій у освіті та науці. Незважаючи на різноманітність поглядів на сучасну глобальну економіку та основні тренди її розвитку, її ключові риси випливають із визнання домінування сфери послуг у суспільному виробництві, на відміну від аграрного чи промислового виробництва [14].

Тепер, перейдемо безпосередньо до визначення факторів, які спричинили сервізацію глобальної економіки. Однією з основних причин сервізації є глобалізація. Вона забезпечує більш широкий доступ до міжнародних ринків, що сприяє зростанню сфери послуг. Розвиток інформаційних технологій та зв'язку зробив можливим надання послуг на великі відстані, перетворюючи локальні

послуги на глобальні. Така трансформація суттєво вплинула на структуру світової економіки.

Іншою причиною є інновації, які пронизують сучасний економічний простір. Нові бізнес-моделі, такі як обмін, підписка, аутсорсинг та інші, вказують на підвищений попит на персоналізовані, інтелектуально інтенсивні послуги. Компанії більше не просто продають продукти; вони створюють комплексні рішення, що поєднують товари з додатковими послугами, що забезпечують більшу додану вартість.

Технологічні зміни також сприяють змінам у характері та обсягу робочих місць, призводячи до "терціаризації" економіки – зростання сектора послуг на шкоду виробництву. Це зумовлено тим, що автоматизація та цифровізація замінюють традиційні форми праці, а сектор послуг потребує людського взаємодії та творчих навичок, які важко автоматизувати.

Також, слід виділити і інші чинники сервізації глобальної економіки (Рис.1.3):

В цілому, сервізація відіграє важливу роль у стимулюванні економічного зростання і підвищенні якості життя. Вона сприяє створенню нових робочих місць і надає споживачам ширший вибір послуг. Водночас, сервізація має потенціал підвищувати ефективність використання ресурсів та сприяти сталому розвитку, зменшуючи екологічний вплив виробничих процесів.

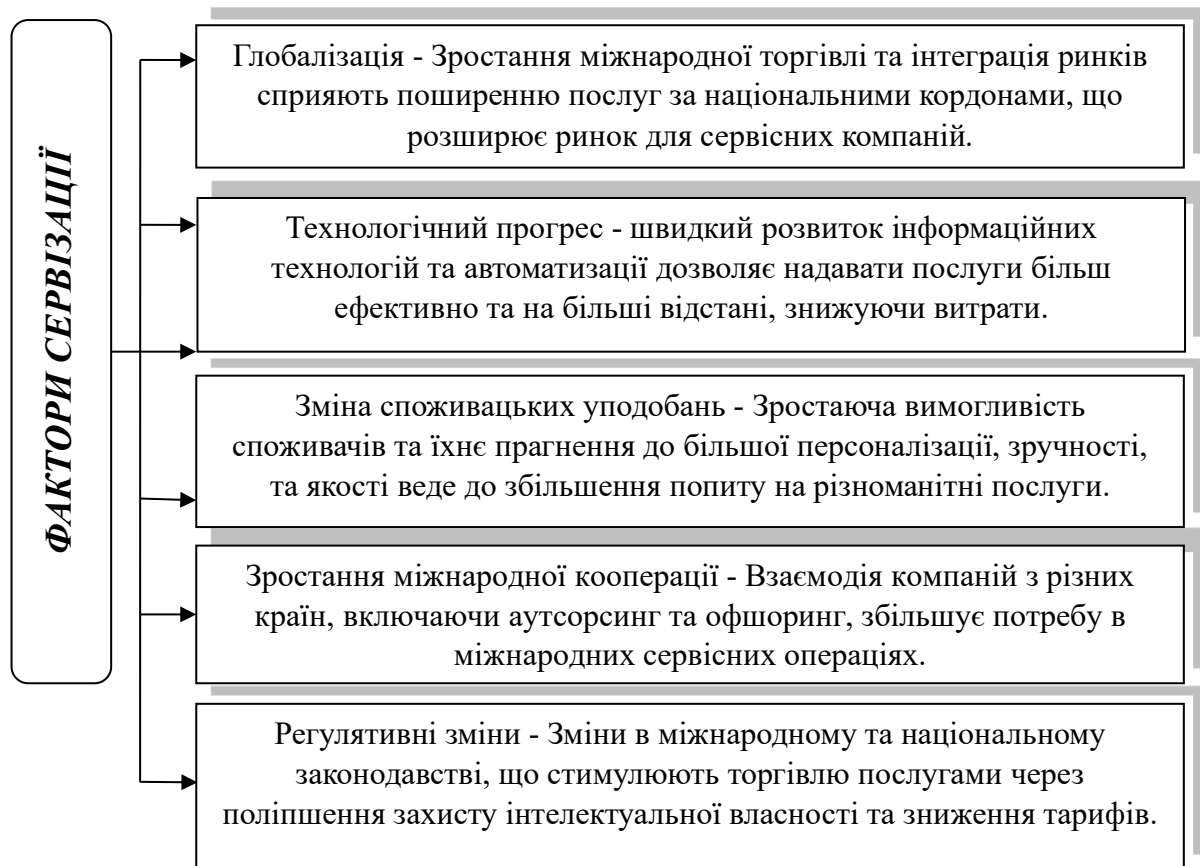

Рисунок 1.3. – Фактори сервізації глобальної економіки

Джерело: [18]

Упродовж останніх шістдесяти років сервізація глобальної економіки виявилася важливим стимулом для збільшення обсягів міжнародної торгівлі послугами, залучаючи до цього процесу більшість країн світу. Приміром, за останні 40 років, частка послуг у світовому експорті зросла з 17% до 25%, при щорічному збільшенні вартості експорту послуг на 6%. Такий стрімкий розвиток міжнародної торгівлі послугами сприяв створенню значного профіциту поточного рахунку платіжного балансу в деяких країнах, як-от Ісландія, Литва та Нова Зеландія. Навіть у Сполучених Штатах, де існує значний дефіцит товарної торгівлі, позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами частково нівелює цей дефіцит [15].

У самій структурі сервісної економіки протягом останніх декількох десятиліть відбуваються інтенсивні зміни, які торкаються не тільки галузей, що виробляють традиційні види послуг (такі як побутові, транспортні, логістичні,

торговельні, фінансові, кредитні), але й секторів, де виробництво та споживання послуг тісно переплетені і не мають персоналізації.

Ця тенденція перш за все підкреслює системну природу сервізації у глобальній економіці, яка проявляється у затиранні чітких границь між виробництвом товарів і наданням послуг. Сервісні послуги стають ключовим елементом в діяльності сучасних компаній, зливаючись з товарними продуктами у складні споживчі набори. Також відзначається тенденція до зміни розуміння вартості товарів, яка збільшується за рахунок додаткових витрат на обіг, транзакції та споживання [19, с. 115]. Варто також врахувати значні ускладнення в технологіях надання послуг, трансформацію їх корисності, диференціацію, а також зростання використання нецінових методів у міжнародній конкуренції, що стимулює компанії до постійної диверсифікації та глибшої інтеграції різних видів сервісних послуг.

Можна стверджувати, що на протязі всієї історії розвитку світової економіки, сервісна галузь завжди слугувала своєрідним «резервуаром» для робочих рук, що звільнялися з секторів матеріального виробництва. Однак, активне впровадження інновацій, наукові дослідження світових виробничих процесів, їхнє переведення в цифровий формат та автоматизація призвели до масового використання штучного інтелекту, роботів та автоматизованих систем виробництва і управління, з одного боку, а з іншого - до зменшення можливостей національних економік щодо створення достатньої кількості робочих місць. Важливо зазначити, що зростання значення сервісної економіки в економічній системі має своє вираження як у сфері споживання (зі збільшенням частки витрат домогосподарств на нематеріальні блага у структурі їхніх загальних витрат), так і в сфері виробництва (зі збільшенням частки нематеріальних ресурсів у виробничому процесі та перерозподілом ресурсного споживання на користь секторів нематеріального виробництва).

Як висновок відзначимо, що сервізація підкреслює зміщення економічного акценту від виробництва товарів до надання послуг, що стають критичними у стимулюванні інновацій, підвищенні продуктивності та забезпеченні зайнятості. В контексті глобалізації цей процес набуває особливого значення, оскільки залучення

до світових ринків послуг відкриває нові можливості для економічного зростання та розвитку.

Сервізація також сприяє більш глибокій інтеграції національних економік у світову економічну систему, підкріплюючи інтелектуальну та технологічну кооперацію між країнами. Інновації у сфері послуг, такі як цифровізація та автоматизація, змінюють традиційні бізнес-моделі та способи взаємодії з клієнтами, що демонструє важливість адаптації до нових умов ринку. Сервісний сектор стимулює економічну диверсифікацію та створює передумови для сталого розвитку, впливаючи на всі аспекти життєдіяльності суспільства. Також, сервізація глобальної економіки відіграє критичну роль у формуванні нових економічних реалій XXI століття, стимулюючи розвиток сучасних технологій, розширення ринкових можливостей та підвищення якості життя населення. Цей процес сприяє глобалізації, збільшенню продуктивності та зростанню інтеграції послуг в усі сфери людської діяльності, що підтверджує його визначну роль у майбутньому економічному розвитку.

1.3. Ключові параметри та наслідки сервізації на глобальному рівні

Сервізація глобальної економіки є одним із визначальних трендів сучасності, який не тільки змінює структуру економік розвинених та країн, що розвиваються, але й впливає на кожен аспект життя сучасного суспільства. Це явище характеризується переходом від промислово-орієнтованих до економік наповнених знаннями та послугами, що спричиняє глибокі зміни у світовому господарському порядку.

Сервізація глобальної економіки значно змінює механізми суспільного відтворення, зокрема затираючи чіткі границі між різними секторами. Традиційні секторальні поділи втрачають своє значення, оскільки продаж товарів із наданням послуг їх супроводжує, що веде до злиття секторів. Видатки на сервіс в багатьох

галузях дорівнюють або навіть перевищують витрати на матеріальні продукти або сировину. Паралельно спостерігається зростання прибутковості сектора послуг, наприклад, у США на сервіс припадає до 10% валового доходу та 15-20% прибутку від продажу споживчих товарів, а на ринках технічних засобів ці показники ще вищі.

Найяскравіше сфера послуг проявляється у сервісі – сукупності видів економічної діяльності, орієнтованих обслуговування індивідуальних споживачів (рис. 1.4.). На нашу думку, вживання понять «сфера послуг» і «сервіс» часто пов'язані з аспектом розгляду проблеми. Наприклад, говорячи про національну економіку, логічніше застосувати поєднання «сфера послуг». Стосовно споживачів доцільно використовувати термін «сервіс».

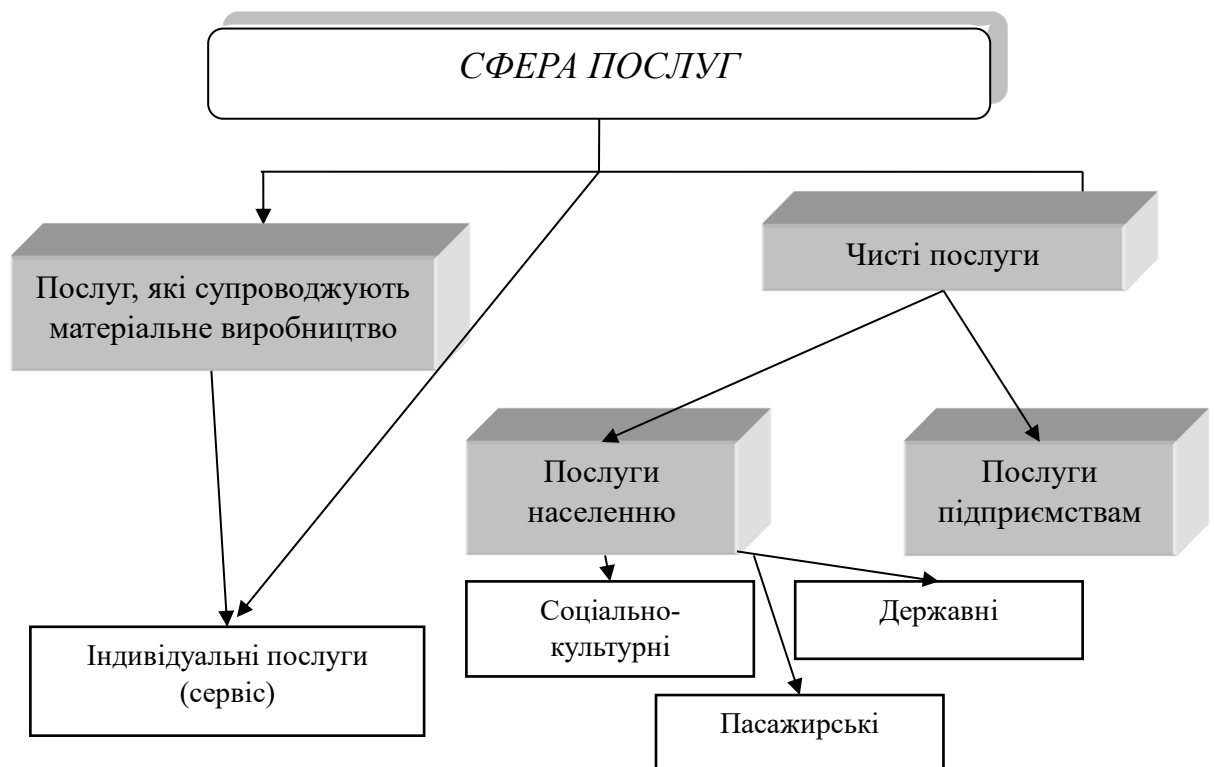

Рисунок 1.5. – Місце сервісу в сфері послуг

Джерело:[20, с. 105]

Перш за все, сервізація впливає на структуру валового внутрішнього продукту країн. З розвитком технологій та зростанням економічної інтеграції, послуги стають дедалі більш важливими у створенні економічної вартості. Це

можна спостерігати на прикладі фінансових, освітніх, здоров'я та ІТ-послуг, які займають все більшу частку у ВВП багатьох країн.

Зміна споживацьких уподобань та перехід до економіки, орієнтованої на досвід і персоналізацію, також є важливим параметром сервізації. Сучасні споживачі вимагають не просто товарів, а комплексних рішень і персоналізованих досвідів, що стимулює компанії інтегрувати традиційне виробництво з інноваційними сервісами.

Також, не слід забувати і про наслідки сервізації, одним із яких є зміна характеру глобальної робочої сили. Сервізація веде до збільшення попиту на висококваліфікованих фахівців у сфері послуг, зокрема у фінансах, освіті, здоров'я та ІТ. Такі зміни вимагають нових підходів у освіті та професійному навчанні, а також стимулюють перекваліфікацію та навчання протягом усього життя.

Сервізація також сприяє збільшенню міжнародної торгівлі послугами, що змінює традиційні торговельні потоки та сприяє економічній інтеграції між країнами. Важливим наслідком є і те, що виробництво товарів і послуг стає все більш інтегрованим, що створює складні мережі створення вартості, в яких послуги займають ключове місце.

Також, слід виокремити і інші напрями сервізації, які будуть подані на наступному рисунку 1.5.

Розглянемо їх детальніше.

1. Зміна структури робочої сили і зайнятості: сервізація призводить до зміни попиту на робочу силу. Індустрії, зосереджені на послугах, зазвичай потребують більшої кількості висококваліфікованих працівників у порівнянні з виробничими галузями. Це спричиняє зростання попиту на освіту та навчання, особливо в сферах, які вимагають спеціалізованих знань, наприклад, інформаційні технології, фінанси, охорона здоров'я та освіта. Водночас це може призвести до зменшення попиту на низькокваліфіковану працю у традиційних виробничих галузях, спричиняючи структурне безробіття.

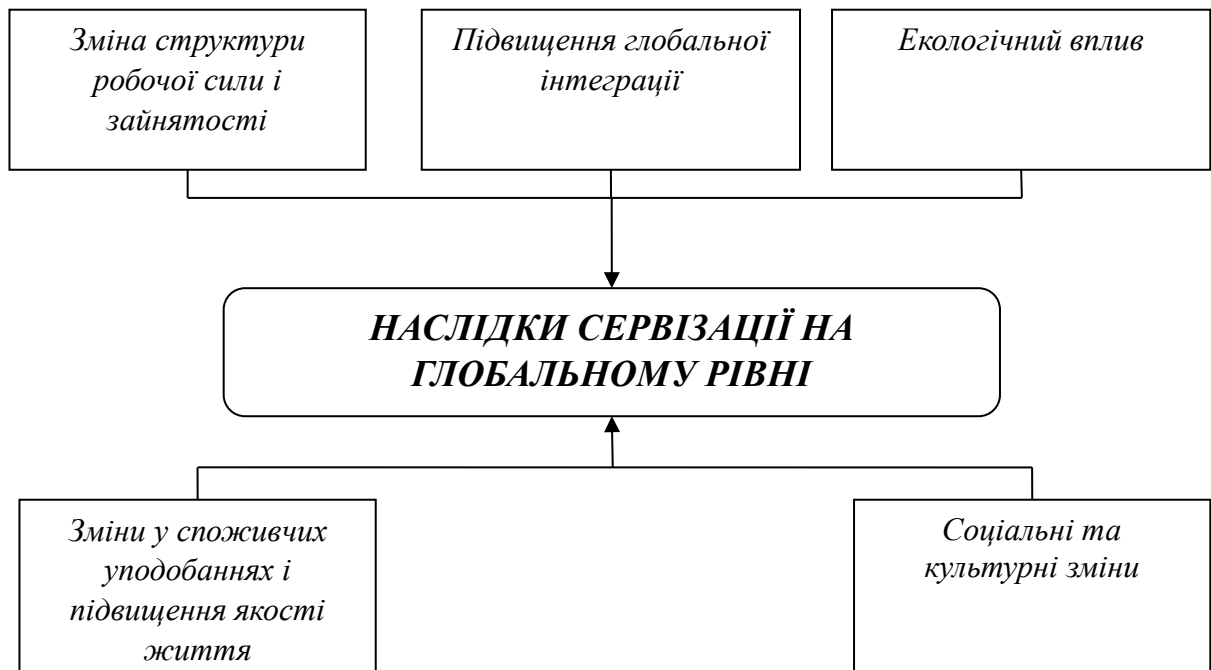

Рисунок 1.5. – Наслідки сервізації для глобальної економіки на сучасному етапі

Джерело: [21]

2. Підвищення глобальної інтеграції: розвиток сервісних індустрій сприяє глобалізації, оскільки багато послуг, особливо в сферах фінансів, освіти, здоров'я та ІТ, можуть надаватися через межі країн. Це веде до поглиблення економічних зв'язків між країнами і, як наслідок, до підвищення міжнародної конкуренції та співпраці.

3. Зміни у споживчих уподобаннях і підвищення якості життя: сервізація також впливає на споживчі уподобання, оскільки люди все більше цінують не тільки товари, але й якість та зручність послуг, що їх супроводжують. Від готельного обслуговування до охорони здоров'я, від фінансових послуг до освіти — в усіх цих галузях попит на якість послуг зростає. Це, в свою чергу, покращує якість життя, але також збільшує вартість споживання.

4. Екологічний вплив: з одного боку, сервізація може знижувати екологічний вплив виробництва, оскільки послуги часто вимагають менше матеріальних ресурсів у порівнянні з виробництвом товарів. З іншого боку, розвиток таких секторів, як цифрові технології та глобальний туризм, може призводити до

збільшення споживання енергії та ресурсів, що ставить питання про сталість розвитку.

5. Соціальні та культурні зміни: сервізація сприяє трансформації культурних і соціальних норм, оскільки люди стають більш залежними від міжособистісних відносин і послуг у своєму щоденному житті. Це може призвести до змін у структурі суспільства, де роль особистого обслуговування та індивідуального підходу стає ключовою [22-23].

Таким чином, наслідки сервізації глобальної економіки мають глибокий і багатогранний вплив на розвиток суспільства, його економічну та соціальну структуру. Ці зміни вимагають виваженого підходу з боку урядів та бізнесу для забезпечення сталого і справедливого розвитку.

З іншого боку, сервізація приносить і виклики, такі як ризики деіндустріалізації, коли традиційні виробничі галузі скорочуються, поступаючись місцем сектору послуг. Це може спричинити соціальні напруження, якщо процес переходу не буде управлятись ефективно.

Іншим викликом є інтенсивне втручання технологій в процеси надання послуг, що може призводити до відчутної зміни в структурі робочої сили. Автоматизація та цифровізація, наприклад, можуть знизити потребу в традиційних формах праці, тоді як новітні технологічні послуги вимагатимуть від працівників нових навичок та кваліфікації.

Крім того, посилення залежності від цифрових систем та мережевих технологій підвищує вразливість до кібератак та зловмисного програмного забезпечення. Це може призвести до значних економічних збитків, а також до порушень у конфіденційності різного роду даних.

У підсумку, сервізація не просто змінює економічний ландшафт світу, але й ставить нові виклики перед політиками, бізнесом та освітянами. Адаптація до цих змін потребує глибокого розуміння нових економічних реалій та розробки відповідних стратегій на національному та міжнародному рівнях.

Сервізація економіки, яка стирає секторальні межі, несе за собою зміну традиційного розуміння галузевого поділу. Така зміна спричиняє зростання

прибутковості у сфері послуг, коли на сервіс припадає значний відсоток валового доходу та прибутку від реалізації споживчих товарів; а на ринках технічних пристроїв ці показники навіть вищі.

Сервізація суттєво трансформує механізми економічного відтворення, зокрема, розмиває границі між різними економічними секторами. Це відображається у злитті галузей, коли продаж фізичних товарів включає надання послуг. Цей процес збільшує витрати на сервіс у багатьох галузях до рівня, що іноді перевищує витрати на матеріальні товари.

У контексті цього явища можна зрозуміти роль сфери послуг у сервізації. Сфера послуг та сервіс є поняттями, які часто використовуються для опису різних аспектів економічної діяльності. У національному масштабі вживання терміна «сфера послуг» видається більш логічним, тоді як «сервіс» краще відображає відносини з кінцевими споживачами. Ці поняття відображають різні аспекти сервізації, від змін у національній економіці до впливу на індивідуальних споживачів.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ ТА ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Сучасні тенденції торгівлі послугами на глобальному рівні

Протягом останніх декількох десятиліть спостерігались значущі трансформації у світовій торгівлі, де послуги займають все більше значущє місце у міжнародній арені. Розвиток технологій, процеси глобалізації та зростання мережових зв'язків сприяли збільшенню обсягів торгівлі послугами, відкриваючи нові ринки та можливості. Сучасні тенденції торгівлі послугами на глобальному рівні свідчать про величезні зміни у способах ведення бізнесу та економічних взаємодіях між країнами. Завдяки стрімкому розвитку технологій та інтенсифікації глобалізації, сфера послуг стала ключовим драйвером міжнародної економіки, що має суттєвий вплив на економічне зростання, зайнятість та інновації в багатьох країнах.

Перш за все, сучасна глобалізація послуг спричинена швидким прогресом у цифровізації та комунікаційних технологіях. Це дало можливість компаніям надавати послуги, які раніше були обмежені фізичними кордонами. Тепер фірми можуть ефективно управляти IT-послугами, фінансовими операціями, а також надавати освітні та медичні послуги віддалено. Це збільшило обсяг транскордонної торгівлі послугами та сприяло більшій інтеграції світових ринків.

Ще однією тенденцією є зростання значення послуг у розвитку економік. Сервісна індустрія стає основним джерелом робочих місць у високорозвинених країнах, тоді як в країнах, що розвиваються, вона допомагає зміцнювати економічні основи та підвищувати рівень життя. Фінансові, освітні, телекомунікаційні та туристичні послуги відкривають нові можливості для бізнесу та сприяють більшій соціальній мобільності.

Третім значним аспектом є еволюція торгівлі послугами через міжнародні договори та регуляції. Міжнародні угоди, такі як Генеральна угода по торгівлі послугами (GATS) від Світової торгової організації, спрямовані на полегшення торгівлі послугами, встановлюють правила та стандарти, які забезпечують прозорість та справедливі умови для всіх учасників. Ці угоди не тільки стимулюють торгівлю, але й допомагають вирішувати конфлікти та сприяють міжнародній кооперації.

Перш за все, проаналізуємо динаміку обсягу торгівлі послугами у світі протягом останніх років (Рисунок 2.1.)

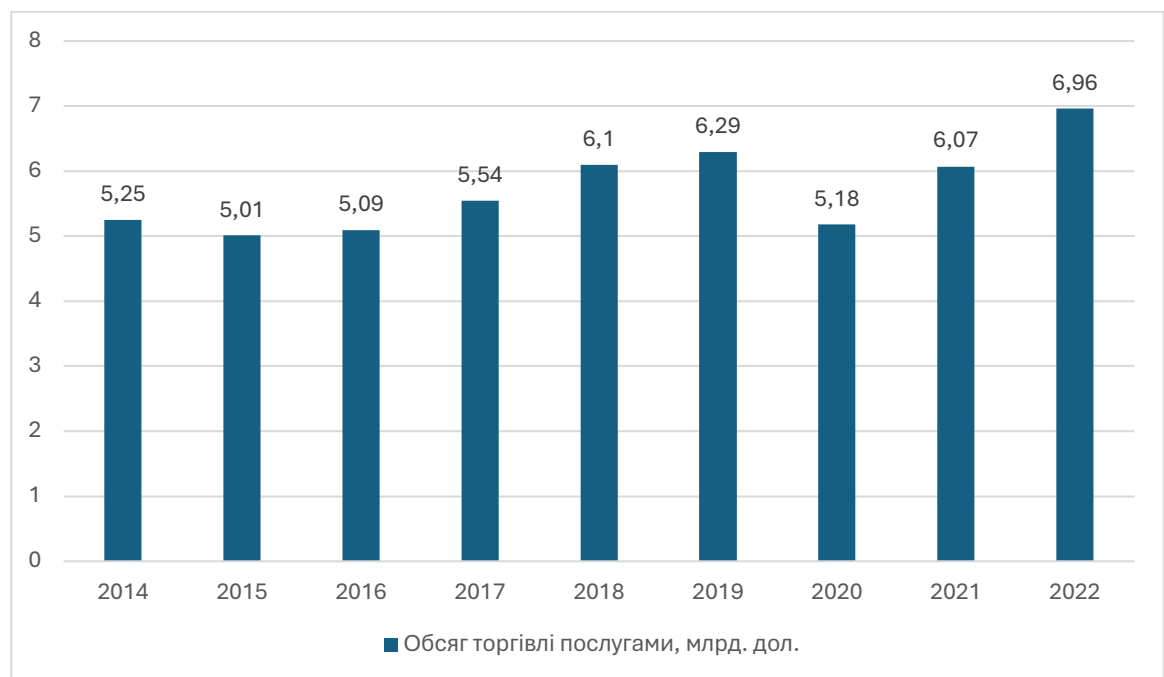

Рисунок 2.1. – Обсяги світової торгівлі послугами в період 2014-2022 років, трлн. дол.

Джерело: [25]

З рисунку 2.1 видно, що протягом досліджуваного періоду, обсяг торгівлі послугами мав тенденцію до постійних коливань, які були пов'язані із постійними змінами та потрясіннями (пандемія, кризи, тощо). Після суттєвого спаду на 17,7% у 2020 році через пандемію, у 2021 році глобальний експорт послуг почав відновлюватися. У 2022 році, згідно з попередніми даними, зростання експорту послуг склало 14,6%, досягнувши рекордних 7 трильйонів доларів США. У 2021 році обсяг світового експорту послуг був приблизно 6,1 трильйона доларів, що

складає 6,3% світового ВВП і 21,4% загального обсягу світової торгівлі товарами та послугами. Значне скорочення обсягів туристичних послуг та транспортних послуг, спричинене пандемією у 2020 році, зменшилось, а у 2021 році обсяги міжнародних потоків послуг майже досягли рівня 2019 року, як показано на рис. За даними Міжнародної урядової організації ЮНКТАД, у 2022 році глобальний експорт послуг встановив новий рекорд і становив приблизно 6,96 трильйона доларів США.

Також, слід проаналізувати географічну структуру світового ринку послуг в останні роки в розрізі темпів зміни експорту та імпорту послуг за групами країн в 2022 році (Рис. 2.2.).

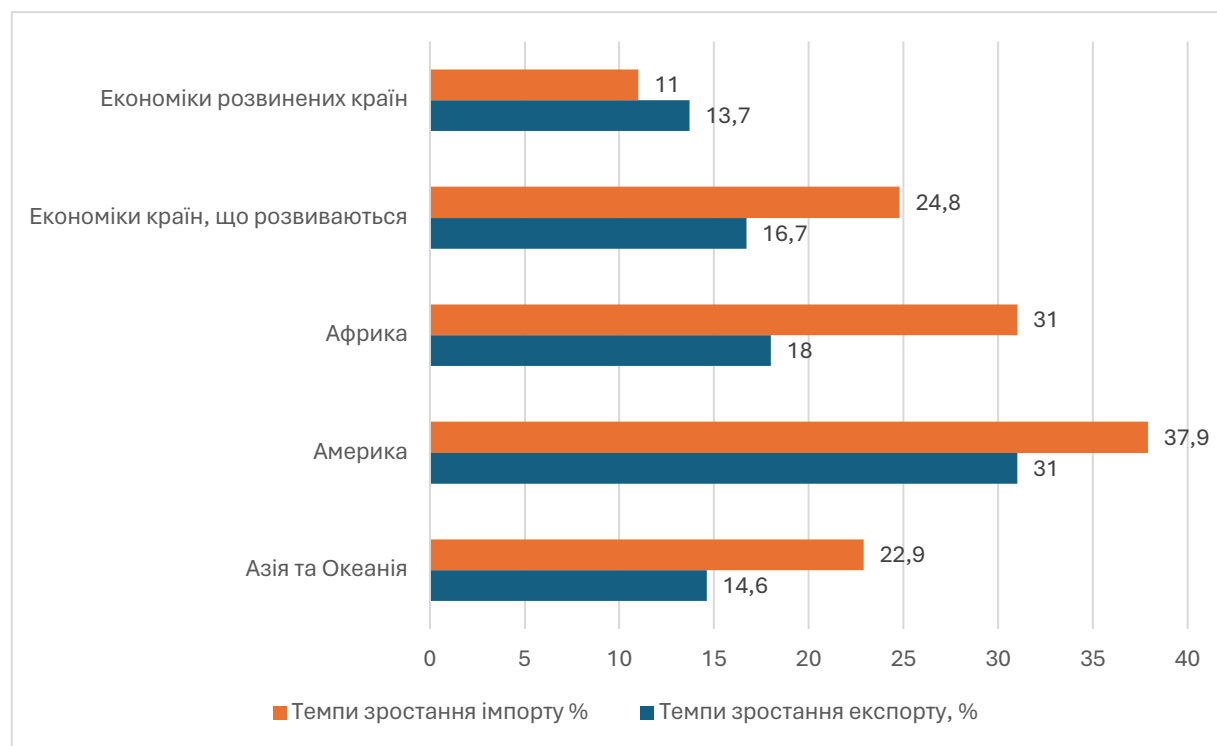

Рисунок 2.2. – Річні темпи приросту експорту та імпорту послуг за групами країн у 2022 році

Джерело: [25]

Аналізуючи динаміку зростання експорту послуг по регіонах, можна відзначити значне відновлення у цій сфері серед країн різного рівня економічного розвитку. Країни Центральної та Південної Америки, які розвиваються, показали найшвидші темпи збільшення експорту послуг, особливо в галузях туризму та

логістики, які почали швидко відновлюватися після пандемії. В країнах Азії та Океанії з економіками, які розвиваються, зростання було менш вираженим і переважно пов'язаним з збільшенням експорту логістичних, страхових та бізнес послуг. Країни з розвиненими економіками відновлювали свій експорт послуг повільніше в 2022 році.

Розглядаючи тенденції залежно від рівня розвитку та регіону, у 2022 році спостерігалось стійке продовження відновлення торгівлі послугами після 2020 року у всіх групах економік, більше в країнах що розвиваються, ніж у розвинених. Найвище відносне зростання було виміряно в економіках що розвиваються в Америці, де туризм та транспорт мали важливу роль і більше можливостей для відновлення після пандемії. Експорт зростав швидше, ніж імпорт у всіх групах в країнах що розвиваються, тоді як у розвинених економіках імпорт зростав швидше за експорт.

Також, слід розглянути провідних експортерів на світовому ринку послуг в 2022 році. Цю динаміку буде подано в наступній таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. – Лідери за експортом послуг на світовому ринку в 2021-2022 роках, млрд. дол.

Країни що розвиваються	Роки		Розвинені країни	Роки	
	2021	2022		2021	2022
Китай	392	424	США	801	929
Індія	241	309	Великобританія	455	494
Сингапур	267	291	Німеччина	388	412
ОАЕ	102	155	Ірландія	347	355
Туреччина	61	90	Франція	301	337

Джерело: [25]

З обсягом послуг на суму 929 мільярдів доларів, експортованими на міжнародному ринку у 2022 році, Сполучені Штати Америки залишаються

світовим лідером, займаючи 13 % глобального ринку. За ними, з певним відставанням, йде Велика Британія (494 млрд. дол). Китай є лідером серед економік, які розвиваються, зайнявши третє місце (424 млрд. дол.). П'ятірку провідних експортерів послуг з країн що розвиваються склали країни Азії. У 2022 році вони займають 18 % глобального ринку.

Глобальна торгівля послугами зазнала значно більших збитків від пандемії порівняно з торгівлею товарами. Особливо сильно вплинула криза на сектори, пов'язані з туризмом та транспортними послугами. У 2022 році спостерігалось відновлення в сфері транспортних послуг, особливо в Азії та Європі. Тим часом, міжнародний туризм залишався на пригнічених рівнях, з середньорічним падінням глобальних доходів від міжнародних поїздок на 18% у період з 2017 по 2022 рік.

Також важливим є аналіз структури світового експорту послуг, де 73% послуг надавались країнами з розвинутою економікою, а лише 27% – країнами, що розвиваються. На рисунку 2.3 подана структура експорту послуг за типами країн.

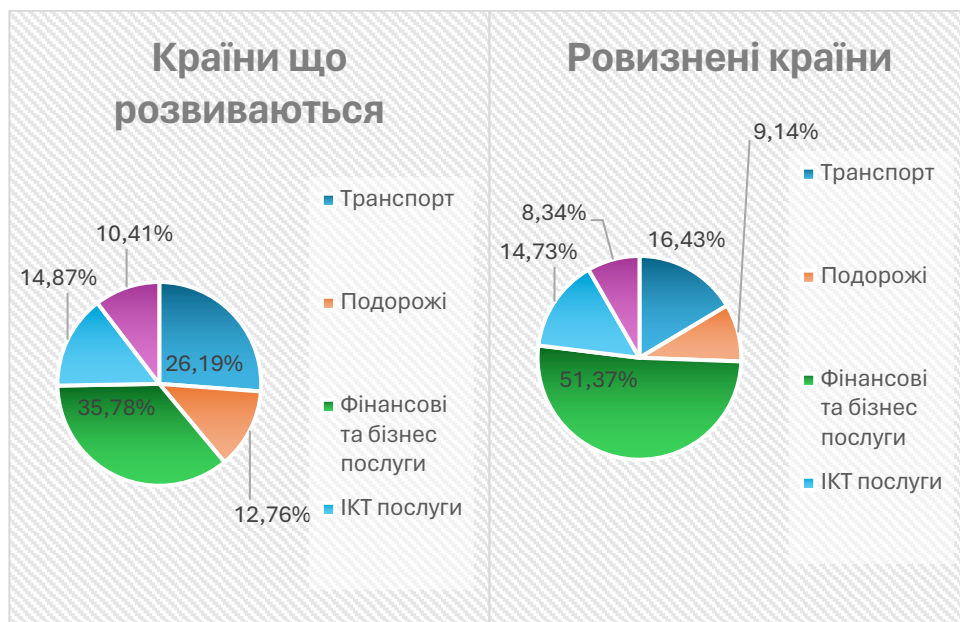

Рисунок 2.3. – Структура світового експорту послуг за групами країн в 2022 році, % [25]

З нього видно, що в країнах з розвинутою економікою понад 50% експорту послуг складають бізнес-послуги, які включають страхування, фінансові послуги, захист інтелектуальної власності та інші супутні послуги. Для країн з економіками, що розвиваються, ця частка становить майже 36%.

З 2019 по 2022 роки спостерігалось щорічне зростання обсягів телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг, що було викликано високим попитом під час пандемії. Ці послуги становлять основу внутрішньофірмових взаємодій, комунікацій між компаніями та між компаніями та клієнтами, а також цифрової комерції. Таким чином, перспективи розширення цього сегмента експортних послуг обнадійливі як для країн з розвинутою, так і для країн з розвиваючою економікою.

Як висновок слід відзначити, що глобальна торгівля стає все більше орієнтована на сектор послуг, обсяги якого постійно зростають. Внесок експорту послуг у економіку кожної країни є значущим. Він не тільки сприяє підвищенню ВВП країни, але й збільшує загальний обсяг виробництва та доходів завдяки продажу послуг за кордоном. Крім того, це важливе джерело валютних надходжень. Згідно з досвідом розвинених країн, ефективний сектор послуг виступає як каталізатор збільшення зовнішньоторговельного обороту та сприяє економічному зростанню.

У дослідженні сучасних тенденцій світової торгівлі послугами виявлено, що послуги грають все вирішальнішу роль у глобальній економіці. Їхній вплив на економічний розвиток, зайнятість і міжнародну інтеграцію зростає з кожним роком, особливо в контексті цифровізації та глобалізації. Розвиток комунікаційних технологій значно розширив можливості для транскордонної торгівлі послугами, що, в свою чергу, стимулює економічне зростання та сприяє розширенню глобальних ринків.

Істотне відновлення торгівлі послугами після пандемії підкреслює їх стійкість і адаптивність до світових криз. Зростання обсягів торгівлі послугами в країнах, що розвиваються, та підтримка їх розвитку в розвинених країнах демонструє широкі можливості для економічного розвитку через диверсифікацію експорту. Структурні зміни в світовій економіці, що спонукають до зростання частки послуг, також сприяють створенню нових робочих місць та вдосконаленню бізнес-моделей, відкриваючи шлях для стійкого розвитку та глобальної конкурентоспроможності.

2.2. Динаміка та структура торгівлі послугами України з країнами ЄС

Дослідження динаміки та структури торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу представляє важливий аспект зовнішньоекономічних відносин України. Україна, як країна з перехідною економікою, постійно прагне інтегруватися у світові економічні процеси, зокрема через розширення торгівлі послугами. За останні роки ця сфера демонструє значний розвиток і адаптацію до глобальних ринкових умов, особливо у взаємодіях із країнами Європейського Союзу.

Особливо в умовах військового стану, коли всі економічні та політичні відносини з країною-агресором розірвано повністю, наша держава перейшла в нову віху власного розвитку, де Європейський Союз є одним із найбільш важливих торговельних партнерів. Важливим аспектом є інституційна підтримка цієї торгівлі, що включає укладення двосторонніх та мультilaterальних торговельних угод, що спрощують ведення бізнесу та зменшують бар'єри для входження українських послуг на ринки країн ЄС. Україна також активно працює над покращенням внутрішнього регуляторного середовища, щоб забезпечити відповідність своїх стандартів та норм міжнародним вимогам.

Торгівля послугами між Україною та ЄС є стратегічно важливим напрямком, що сприяє не тільки економічному зростанню, але й культурному та соціальному обміну між країнами. Це співробітництво не тільки стимулює вітчизняну економіку, але й відкриває нові можливості для українських підприємців та спеціалістів у різних сферах.

Для початку проаналізуємо динаміку обсягів цієї торгівлі в період 2019-2021 років в розрізі експорту та імпорту послуг, а також відповідного сформованого сальдо торговельного балансу. Цю інформацію буде зображено на наступному рисунку 2.4.

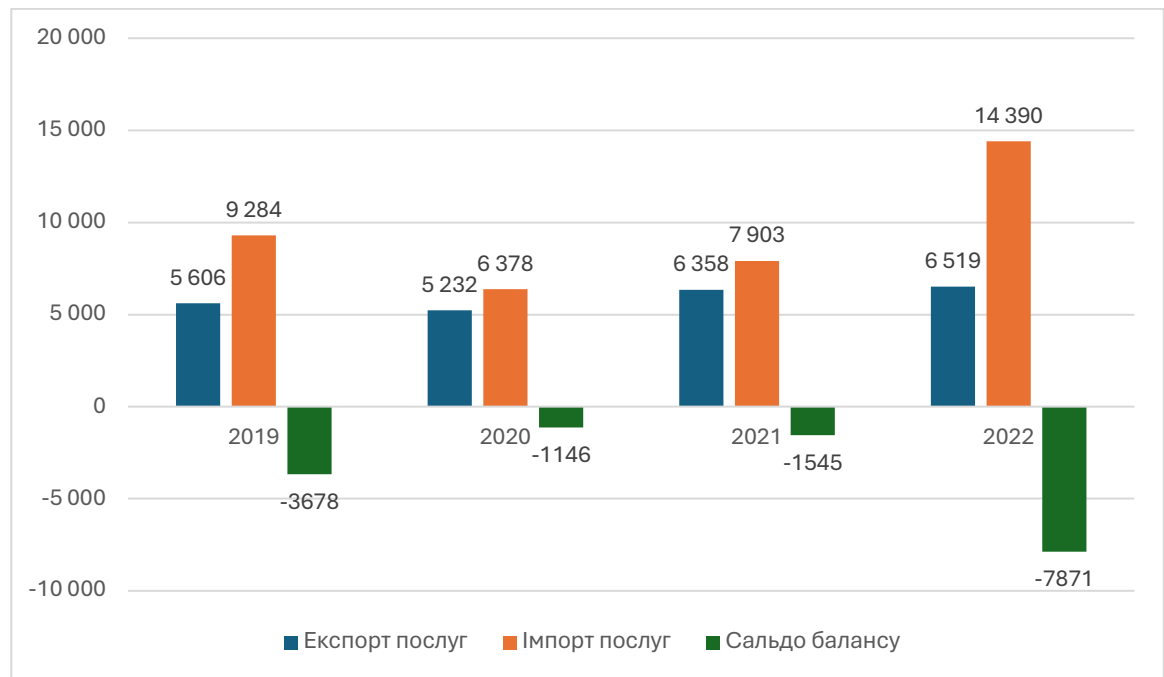

Рисунок 2.4. – Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі послугами з країнами ЄС в період 2019-2022 років, млн. дол.

Джерело: [26-27]

З рисунку 2.4 видно, що протягом досліджуваного періоду, обсяг експорту послуг до країн ЄС був меншим ніж обсяг імпорту в цілому, що в кожному із досліджуваних років відображалось в негативному торговельному сальдо. Якщо досліджувати окремо динаміку експорт та імпорту, то відзначимо, що обсяг експорту протягом періоду 2019-2022 років мав тенденцію до незначного зростання, що в цілому викликано загальним зменшенням ділової активності в країні в 2022 році в зв'язку із війною проти росії. В цілому, за ці к 4 роки, експорт послуг в країні Європейського Союзу зріс на 909 млн. дол.

Якщо досліджувати динаміку імпорту послуг, то тут тренд залишається аналогічним, і в за 4 роки обсяг імпорту послуг з країн Європейського Союзу зріс на 5106 млн. дол. або на 54,99%. Тобто можна зробити висновок про більший вплив військового стану на імпорту послуг в цілому. Як наслідок, сформоване сальдо торговельного балансу мало негативну динаміку протягом усього досліджуваного періоду, і в 2022 році даний тренд тільки посилювався, за рахунок значного зростання обсягів імпорту у 2022 році.

Також, щоб проаналізувати важливість Європейського Союзу як важливого торговельного партнера нашої держави в розрізі сегменту торгівлі послугами, слід проаналізувати його питому вагу в загальній структурі обороту послугами. Для цього, дані буде подано графічно на наступному рисунку 2.5.

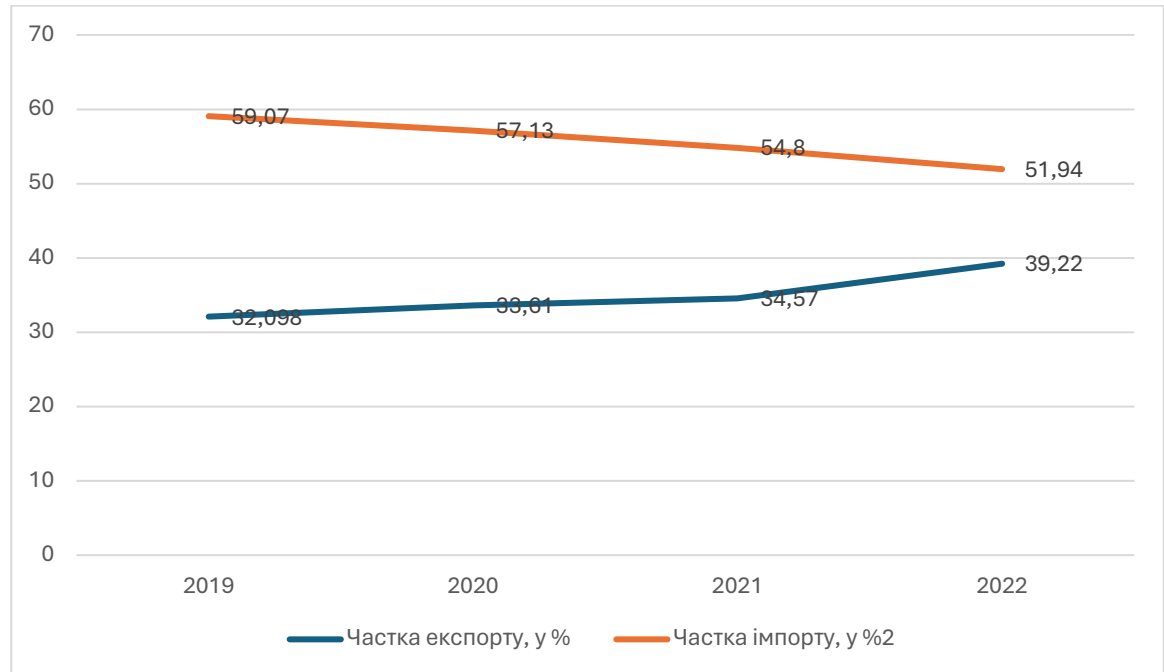

Рисунок 2.5. – Частка експорту та імпорту послуг з країн ЄС в загальній структурі експорту та імпорту України протягом періоду 2019-2022 років, у %

Джерело: [27]

З даних рисунку 2.5 можна зробити відповідні висновки, що країни Європейського Союзу є важливим торговим партнером в розрізі торгівлі послугами в період 2019-2022 років. Якщо оцінювати загальний тренд, то слід відзначити, що питома вага експорту та імпорту коливалася в межах 31-39% та 51-58% відповідно.

Також, слід проаналізувати і структуру послуг, в розрізі експорту та їх імпорту протягом 2022 року. Цю інформацію буде подано на наступному рисунку 2.6.

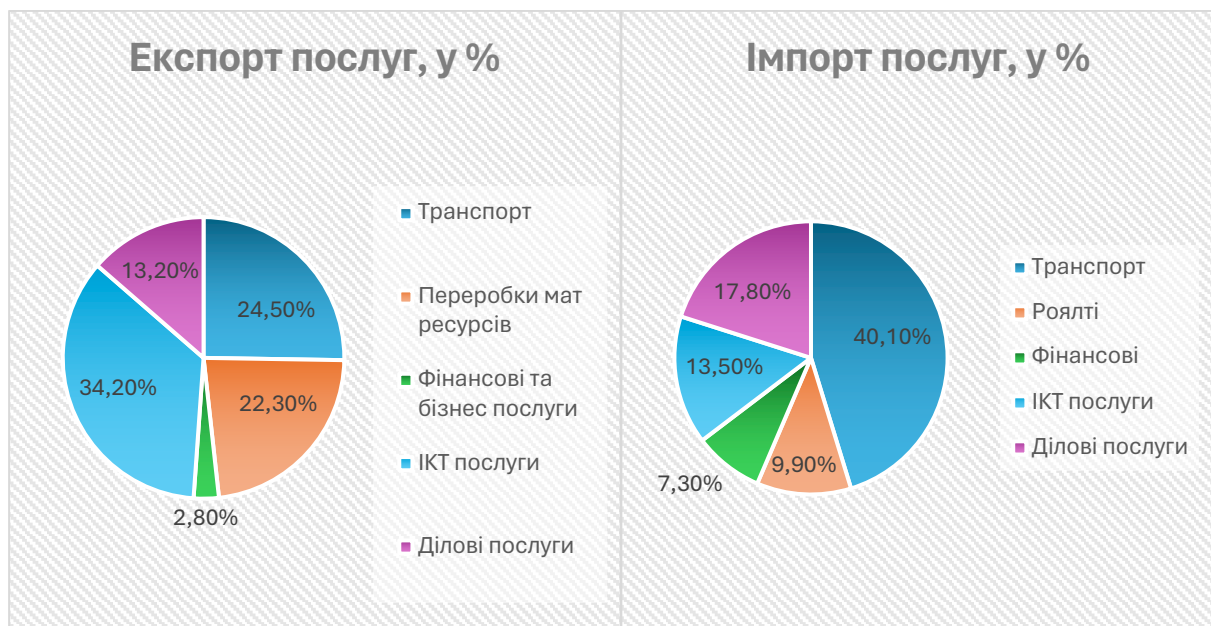

Рисунок 2.6. – Структура експорту та імпорту послуг України та країн ЄС у 2022 році, у %

Джерело: [27]

З рисунку 2.6 можна зробити висновок, що в структурі експорту послуг, переважають інформаційно та телекомунікаційні послуги (34,2%) та транспортні послуги (24,5%), а також послуги стосовно переробки матеріальних ресурсів (22,3%). В структурі імпорту переважають транспортні послуги (40,1%), ділові послуги (17,8%), а також інформаційні та телекомунікаційні послуги (13,5%).

Якщо робити загальний висновок, то структура торгівлі послугами характеризується домінуванням кількох ключових секторів. Серед них, ІТ-сектор займає лідируючі позиції, пропонуючи широкий спектр послуг від розробки програмного забезпечення до комплексних ІТ-рішень і аутсорсингу. Транспортні послуги також є важливою частиною торгівлі, особливо в контексті географічного положення України як транзитної країни між Європою та Азією. Туризм та освіта пропонують значний потенціал для розвитку, з огляду на культурне багатство та освітні можливості України [28].

Окрім цього, проаналізуємо структуру торгівлі послугами в розрізі окремих країн Європейського Союзу, та їх місце в загальній структурі лідируючих країн. Спочатку проаналізуємо географічну структуру експорту послуг (таблиця 2.3)

Таблиця 2.2. – Географічна структура експорту послуг та місце в ній країн ЄС

№	Країна	2019 млн.дол.	% до загального обсягу	2020 млн.дол.	% до загального обсягу	2021 млн.дол.	% до загального обсягу
1	росія	6199,7	39,59	2637,7	22,84	1604,1	12,55
2	США	1288,4	8,23	1419,2	12,29	1951,8	15,27
3	Швейцарія	985,9	6,30	778,5	6,74	1189,7	9,31
4	Німеччина	605,6	3,87	630,4	5,46	725,6	5,68
5	Великобританія	604,3	3,86	635,7	5,51	784,5	6,14
6	Польща	420,8	2,69	440,9	3,82	477,5	3,73
7	Кіпр	357,1	2,28	408,6	3,54	386,1	3,02
8	Об'єднані Арабські Емірати	351,9	2,25	331,4	2,87	402,3	3,15
9	Ізраїль	247,4	1,58	215	1,86	294,7	2,30
10	Нідерланди	238,7	1,52	243,2	2,11	303,4	2,37

Джерело: [27]

З даної таблиці 2.2 видно, що протягом останніх років, що наша держава багато експортувала послуг в країну агресор (транспортування газу), а якщо досліджувати країни ЄС, то найбільші обсяги експорту послуг відбувалися в Німеччина, Великобританію та Польщу. В цілому, на ці 4 країни припадає 17,92% від загального обсягу експорту послуг України станом на кінець 20221 року.

Аналогічно слід проаналізувати і структуру імпорту послуг, та визначити місце країн ЄС в ній (таблиця 2.3.)

Таблиця 2.3. – Географічна структура імпорту послуг та місце в ній країн ЄС

№	Країна	2019 млн.дол.	% до загального обсягу	2020 млн.дол.	% до загального обсягу	2021 млн.дол.	% до загального обсягу
1	Туреччина	567,5	8,1	441,3	7,5	952,2	12,5
2	США	502,1	7,2	687,9	11,7	793,8	10,5
3	Великобританія	610,8	8,7	519,7	8,8	609,6	8
4	Німеччина	491,2	7	420,2	7,2	490	6,5
5	Ірландія	315,3	4,5	262,4	4,5	376,6	5
6	Кіпр	409,2	5,8	238,7	4,1	361,7	4,8

№	Країна	2019 млн.дол.	% до загального обсягу	2020 млн.дол.	% до загального обсягу	2021 млн.дол.	% до загального обсягу
7	Польща	242,5	3,5	201	3,4	285	3,8
8	Китай	226,8	3,2	197,2	3,4	284,3	3,7
9	Швейцарія	233	3,3	217,2	3,7	279,9	3,6
10	Мальта	161,8	2,3	116,3	2	236,5	3,1

Джерело: [27]

З даних в таблиці 2.2 можна зробити висновок, що незважаючи на те, що лідируючими країнами за обсягом імпорту послуг є США та Туреччина, які не входять в ЄС, в списку ТОП 10 представлено аж 6 країн Європейського Союзу, і головними тут є Великобританія, Німеччина та Ірландія. В цілому, на ці 6 країн припадає 31,5% від загального обсягу імпорту послуг станом на кінець 2021 року.

Як висновок відзначимо, що здійснений нами аналіз динаміки та структури торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу свідчить про стратегічне значення цього напрямку в зовнішньоекономічних відносинах. Україна демонструє зростання взаємодії з країнами ЄС в контексті експорту послуг, що сприяє зміцненню її економічних зв'язків та збільшенню внутрішнього валютного потоку. Значна увага до розвитку інституційної підтримки і угод, спрямованих на спрощення торгівлі, вказує на прагнення України інтегруватися у більш широкі європейські економічні процеси.

Зокрема, розширення торгівлі послугами позитивно впливає на економічне зростання країни, забезпечуючи нові можливості для малого та середнього бізнесу, а також стимулюючи інноваційну активність і технологічний розвиток. Різноманітність секторів, що залучені в експорт та імпорт послуг, таких як ІТ, освіта, медицина, фінанси та логістика, засвідчує широкі перспективи для подальшого розвитку і вдосконалення економічної моделі України. Подальше зростання і оптимізація торгівлі послугами з ЄС вимагатиме від України адаптації до змінюваних міжнародних стандартів, зокрема у сферах захисту прав споживачів і даних, що є ключовими для підвищення довіри та привабливості українського сервісного ринку на міжнародній арені.

2.3. Сервізація як фактор торговельного балансу України

Сервізація, тобто активний розвиток сфери послуг, стає дедалі важливішим елементом в економічній політиці України. Як країна з перехідною економікою, Україна активно прагне інтегруватися у глобальні ринки та посилити свою конкурентоспроможність. Один з ключових інструментів досягнення цієї мети – розвиток сектору послуг, який стає вагомим фактором у формуванні позитивного торговельного балансу країни.

З огляду на сучасні тенденції, розвиток сектору послуг має значний потенціал вплинути на економічну структуру України. Розвиток сектору послуг сприяє збільшенню обсягів експорту послуг, що, у свою чергу, забезпечує зростання валютних надходжень та зміцнює економіку. Наприклад, ІТ-послуги, фінансові, освітні та медичні послуги мають високий потенціал для експорту, забезпечуючи стабільний дохід та сприяючи зростанню ВВП. Водночас, розвиток внутрішнього ринку послуг дозволяє зменшити імпорт, що також позитивно впливає на торговельний баланс.

Для початку, ми проаналізуємо обсяги торговельного балансу нашої держави в останні роки (Рис. 2.7.).

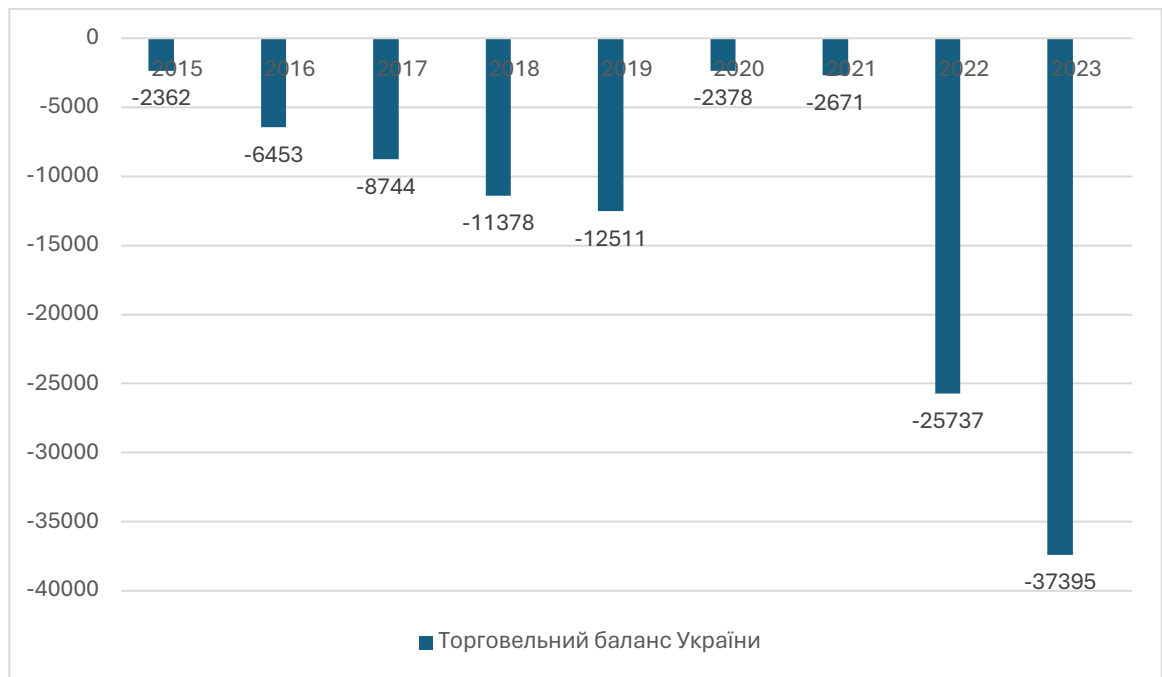

Рисунок 2.7. – Динаміка торговельного балансу України в період 2015-2023 років, млн. дол.

Джерело: [27]

З рисунку 2.7 видно, що протягом досліджуваного періоду, у формуванні зовнішнього торговельного обороту нашої держави спостерігалася негативна ситуація, і особлива вона погіршилася в умовах військового стану. Якщо порівнювати базисні роки, то в 2023 році, від’ємне значення торговельного балансу зменшилося на 35 573 млн. дол.

Незважаючи на деяке покращення у 2020 році, коли дефіцит балансу скоротився до -2378 млн. доларів, у 2021 році ситуація знову погіршилася до -2671 млн. доларів. Найгірші показники спостерігалися у 2022 та 2023 роках, коли дефіцит торговельного балансу досяг -25737 млн. доларів та -37395 млн. доларів відповідно. Ці дані вказують на значне зростання негативного сальдо торговельного балансу, що свідчить про збільшення імпорту товарів та послуг над експортом. Причинами такого розвитку подій є зменшення обсягів експорту через економічні та військові чинники, а також збільшення витрат на імпорт, що в сукупності призводить до погіршення загального економічного стану країни. В пергу чергу, це пов’язано із банальною неможливістю нашої держави виробляти певні товари та надавати ряд послуг, в зв’язку із військовим станом.

Також, далі проаналізуємо динаміку обсягів експорту та імпорту товарів та послуг, які формують торговельний баланс України та визначимо їх частку у валовому внутрішньому продукті нашої держави протягом аналогічного періоду 2015-2023 років.

Таблиця 2.4. – Загальне порівняння обсягів експорту та імпорту товарів та послуг, які формують торговельний баланс України та їх частка у ВВП, млн. дол. та у %

Рік	Експорт товарів та послуг (млн. дол.)	% ВВП	Імпорт товарів та послуг (млн. дол.)	% ВВП
2015	47862	52.8	50224	54.8
2016	46008	49.3	52461	55.9
2017	53944	47.9	62688	54.3
2018	59177	45.2	70555	53.8
2019	63556	41.2	76067	49.0
2020	60707	39.0	63085	40.1
2021	81504	40.7	84175	41.9
2022	57517	35.5	83254	52.3
2023	51093	28.6	88488	49.5

Джерело: [27]

Аналізуючи дані в таблиці 2.4, можна зробити відповідні висновки стосовно суттєвих змін в обсягах експорту та імпорту товарів та послуг України за досліджуваний період 2015-2023 років. Якщо в 2015 році експорт товарів та послуг складав 47,862 млн. доларів, що становило 52,8% ВВП, тоді як імпорт дорівнював 50,224 млн. доларів, або 54,8% ВВП, то в наступні роки спостерігалось поступове зменшення частки експорту у ВВП: з 52,8% у 2015 році до 28,6% у 2023 році. Це вказує на зниження експортних можливостей України та потенційне зниження конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках.

Якщо досліджувати частку імпорту у ВВП, то вона коливалася, але загалом демонструвала зниження в період 2015-2020 років. У 2015 році імпорт складав 54,8% ВВП, а у 2023 році зріс до 49,5%. Пік імпорту спостерігався у 2021 році, коли він досяг 84,175 млн. доларів, або 41,9% ВВП. Даний фактор свідчить про збільшення залежності України від імпортних товарів та послуг, що відповідно створює додатковий тиск на торговельний баланс країни.

Особливо варто відзначити роки 2022 та 2023, коли частка експорту у ВВП різко впала до 35,5% та 28,6% відповідно, тоді як частка імпорту різко зросла до 52,3% та 49,5% у порівнянні із періодом 2020-2021 років. Ці роки були позначені значними викликами, такими як війна та економічна нестабільність, що суттєво вплинули на можливості експорту та потреби в імпорті.

В цілому можна зробити відповідні висновки, що, незважаючи на зусилля щодо стимулювання експорту, Україна стикається з постійним зростанням імпорту, що призводить до негативного торговельного балансу. Подальші дії вимагають стратегічних кроків для покращення експортного потенціалу та зниження залежності від імпорту, що сприятиме зміцненню економіки країни в довгостроковій перспективі, і особливо в умовах пост військового відновлення.

Тепер, ми більш детально перейдемо до аналізу сервізації вітчизняної економіки. Для цього проаналізуємо обсяг експорту та імпорту послуг в Україні протягом періоду 2015-2023 років (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5. – Динаміка зовнішньоторговельного балансу послуг в Україні, в період 2015-2023 рр., млн. дол.

Роки	Експорт послуг, млн. дол.	Імпорт послуг, млн. дол.	Баланс, млн. дол.
2015	12442	11349	1093
2016	12448	11959	489
2017	14243	13324	919
2018	15836	14500	1336
2019	17465	15715	1750
2020	15564	11164	4400
2021	18391	14420	3971

2022	16618	27703	-11085
2023	16415	25015	-8600
Відхилення	3973	13666	-9693

Джерело: [27]

З даних в таблиці 2.5 видно, що протягом досліджуваного періоду, в 2015-2021 років, внаслідок торгівлі послугами сформувалося позитивне сальдо балансу, яке за цей період зросло на 2878 млн. дол., після чого відбувся значний спад в 2022-2023 роках. Знову ж таки, ця ситуація викликана військовою ситуацією та неможливістю економіки в цілому, та сектору послуг зокрема, функціонувати в повній мірі.

Якщо порівнювати дані 2015 та 2023 років, то ситуація змінилася кардинально, і в той час як обсяг експорту послуг зріс всього на 3,9 млрд. дол., обсяг імпорту послуг збільшився на 13,6 млрд. дол.

Також, щоб показати зростаючу важливість послуг у вітчизняній економіці, проаналізуємо динаміку частки експорту та імпорту послуг ЄС в загальній структурі експорту та імпорту України протягом періоду 2015-2023 (Рис. 2.8.)

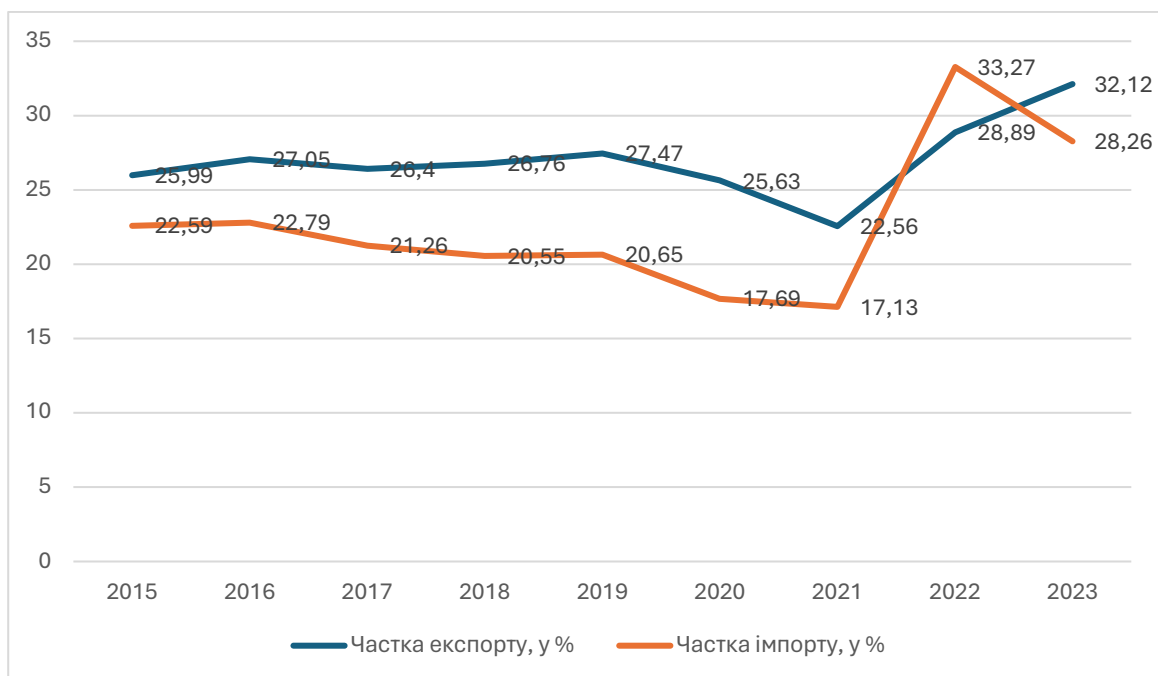

Рисунок 2.8. – Динаміка частки експорту та імпорту послуг ЄС в загальній структурі експорту та імпорту України протягом періоду 2015-2023 років, у %

Джерело: [27]

Аналізуючи динаміку частки експорту та імпорту послуг ЄС у загальній структурі експорту та імпорту України протягом 2015-2023 років, можна виділити кілька важливих тенденцій. На початку періоду, з 2015 по 2018 рік, частка експорту послуг до ЄС показала стабільне зростання, досягнувши піку у 2017 році з показником 27,05%. У той же час, частка імпорту послуг з ЄС мала тенденцію до зменшення, що свідчить про зростаючу конкурентоспроможність українських послуг на ринку ЄС і зменшення залежності від європейських послуг. З 2019 по 2020 рік спостерігається стабілізація частки експорту, яка коливається в межах 26-27%. Однак частка імпорту продовжувала знижуватися, що могло бути результатом зусиль щодо імпортозаміщення та розвитку внутрішнього ринку послуг.

Починаючи з 2021 року, спостерігається різкий спад частки експорту послуг до ЄС, яка знижується до 22,56%. Це було в першу чергу пов'язано з впливом пандемії COVID-19, яка суттєво вплинула на глобальні економічні процеси та зменшила попит на деякі послуги. Водночас, частка імпорту також знизилася до 17,13%, що відображає загальне скорочення торговельних потоків під час пандемії.

У 2022-2023 роках спостерігається значне зростання частки експорту послуг до ЄС, яка досягла свого максимального значення у 2022 році (33,27%), що свідчить про швидке відновлення економіки та підвищення попиту на українські послуги в Європі. Проте частка імпорту також зросла в межах 28% в цей період, що свідчить про збільшення потреби в європейських послугах, що викликано умовами військового стану, у зв'язку з відновленням економічної активності.

В цілому, досліджені тенденції свідчать про загальне зростання важливості послуг в зовнішній торгівлі нашої держави. Навіть враховуючи турбулентні умови військового стану та нестабільності економіки, роль послуг продовжує свій висхідний рух у забезпеченні її сервізації. Розвиток сектору послуг також має важливе соціально-економічне значення, оскільки створює нові робочі місця та сприяє зростанню рівня життя населення. Збільшення зайнятості у сфері послуг, особливо у висококваліфікованих секторах, таких як інформаційні технології та

фінанси, сприяє підвищенню доходів населення та загальному зміцненню добробуту нації.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПОСИЛЕННЯ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ ТА ЄС

3.1. Вплив воєнного стану на сервізацію торгівельних відносин України та ЄС

Воєнний стан в Україні, спричинений агресією росії, суттєво вплинув на всі аспекти економічних та торгівельних відносин, включаючи сервізацію торгівельних відносин з Європейським Союзом. Перш за все, введення воєнного стану викликало значні економічні та логістичні труднощі. Зруйновані транспортні інфраструктури, блокади портів та нестабільність у прикордонних регіонах серйозно ускладнили процес надання та отримання послуг. Це вплинуло на такі галузі, як транспортні послуги, логістика, фінансові послуги та туризм. У 2022 році обсяги імпорту та експорту послуг суттєво знизилися через переривання економічних зв'язків та небезпеку для міжнародних партнерів.

З іншого боку, війна змусила Україну активізувати співпрацю з країнами ЄС у сфері сервісних послуг. Це проявляється в активнішому залученні європейських фінансових та консультаційних послуг для відновлення економіки, модернізації інфраструктури та підтримки бізнесу. Європейські партнери надають допомогу у вигляді фінансових грантів, технічної підтримки та експертних консультацій, що сприяє стабілізації та відновленню економіки [29].

Воєнний стан також прискорив процеси цифровізації та переходу до віддаленого надання послуг. Українські компанії, адаптуючись до нових умов, активно впроваджують цифрові технології для забезпечення безперервності бізнесу та доступу до міжнародних ринків. Це особливо стосується ІТ-сектора, який, незважаючи на складні умови, продовжує активно розвиватися та надавати послуги європейським клієнтам.

Для початку, ми проаналізуємо динаміку зміни обсягу послуг в сфері ІКТ послуг, та як вона змінювалася в період 2019-2023 років. Ці дані подано в наступній таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка експорту комп'ютерних послуг за основними країнами – партнерами ЄС в період 2019-2023 років, млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023
Мальта	267	304	481	581	567
Великобританія	313	503	698	693	535
Кіпр	186	205	288	314	362
Німеччина	164	197	269	286	275
Польща	40	57	100	122	162
Естонія	66	85	131	138	158
Нідерланди	95	108	145	146	132
Данія	80	93	113	112	102
Всього цих країн	1211	1552	2225	2392	2293
Всього імпорту ІКТ	4173	5026	6943	7349	6727
Частка обраних країн ЄС, у %	29,01	38,07	32,04	32,54	34,08

Джерело: [31]

З даних таблиці 3.1 видно, що протягом досліджуваного періоду, частка топ країн ЄС, з обсягом експорту інформаційних послуг з України, залишалася відносно стабільною, як за обсягом, так із відсотковою часткою, що свідчить про важливість даного сегменту ринку в цілому.

Крім того, українські компанії стали більше орієнтуватися на послуги, пов'язані з відновленням та реконструкцією, що відкриває нові можливості для співпраці з європейськими партнерами. Відновлення інфраструктури, будівництво

та реінтеграція постраждалих регіонів вимагають значних ресурсів та експертних знань, які Україна отримує від ЄС.

Водночас воєнний стан підштовхує Україну до активізації реформ у секторі послуг, що сприяє покращенню регуляторного середовища та відповідності європейським стандартам. Це є важливим фактором для зміцнення торгівельних відносин з ЄС у довгостроковій перспективі.

З іншої сторони, протягом війни, значно зріс обсяг імпорту транспортних послуг, які надаються з боку ЄС. Цю інформацію подано на наступному рисунку 3.1.

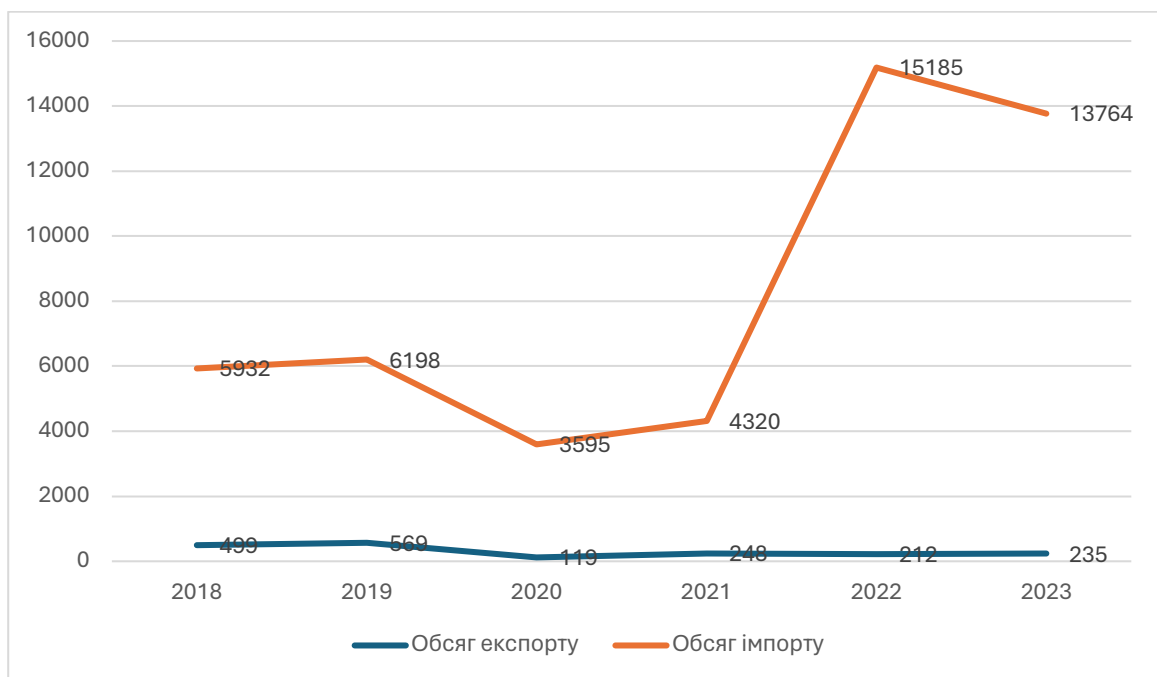

Рисунок 3.1 – Експорт-імпорт послуг за статтею «Подорожі» України з країнами ЄС в період 2019-2023 років, млн. дол.

Джерело: [31]

Як видно з рисунку 3.1, в період 2018-2021 років, в обсягах експорту-імпорту в статті «Подорожі» не було значних змін в розрізі торгівлі України з країнами ЄС. Проте початок війни вніс значні корективи, оскільки багато українців почали виїжджати за кордон в найближчі країни, і це викликало значне зростання імпорту даної статті. За цей період, вона збільшилася більш ніж в два рази, або на 9,3 млрд. дол.

В цілому, для визначення впливу воєнного стану на сервізацію торгівельних відносин України та ЄС, на нашу думку актуальним завданням є порівняння обсягів експорту-імпорту послуг ЄС та країн СНД в період 2019-2023 років. Такий аналіз дасть змогу визначити стратегічні пріоритети нашої держави в цілому та їх зміну в період війни. Дану інформацію подано в наступній таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Порівняння обсягів експорту-імпорту послуг України з країнами ЄС та СНД в період 2019-2023 років, млн. дол.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Експорт ЄС, млн. дол.	5 606	5 232	6 358	6 519	6 377
<i>Частка експорту ЄС, у %</i>	<i>32,1</i>	<i>33,6</i>	<i>34,6</i>	<i>39,2</i>	<i>38,8</i>
Експорт СНД, млн. дол.	4 413	3 135	2 585	1 713	1 653
<i>Частка експорту СНД, у %</i>	<i>25,3</i>	<i>20,1</i>	<i>14,1</i>	<i>10,3</i>	<i>10,1</i>
Імпорт ЄС, млн. дол.	9 284	6 378	7 903	14 390	12 973
<i>Частка імпорту ЄС, у %</i>	<i>59,1</i>	<i>57,1</i>	<i>54,8</i>	<i>51,9</i>	<i>51,9</i>
Імпорт СНД, млн. дол.	1524	797	811	153	93
<i>Частка імпорту СНД, у %</i>	<i>9,7</i>	<i>7,1</i>	<i>5,6</i>	<i>0,6</i>	<i>0,4</i>

Джерело: [31]

З даних в таблиці 3.2 чітко прослідковується тенденція стосовно зміни пріоритетів нашої держави стосовно сервізації економіки та основних партнерів у цьому напрямі. Якщо досліджувати експорт послуг, і брати до порівняння 2019 та 2023 роки, то за цей період, частка країн ЄС в загальній структурі зросла з 32,1 до

38,8%, то за аналогічний період частка країн СНД зменшилася до 10,1%. Стосовно імпорту, ситуація ще більше посилюється для ЄС – оскільки станом на кінець 2023 року на них припадало більше половини усіх імпортованих послуг, а на СНД – менше 1%.

Підсумовуючи, можна зазначити, що воєнний стан, незважаючи на негативні наслідки, також сприяє певним позитивним змінам у сервізації торгівельних відносин між Україною та ЄС. Активізація співпраці, цифровізація послуг та зосередження на відновлювальних проєктах є ключовими аспектами цих змін, що сприятимуть подальшому розвитку економічних відносин між Україною та Європейським Союзом.

Здійснений нами аналіз статистичних показників дає змогу засвідчити у продовженні активної співпраці нашої держави з країнами Європейського Союзу, як в розрізі експорту послуг, так і особливо їх імпорту. Порівняння обсягу експорту-імпорту послуг за період 2019-2023 років між ЄС та СНД дало нам змогу засвідчитися у вірно обраному стратегічному напрямі розвитку нашої держави. Внаслідок впровадження воєнного стану, торгівельні відносини України з країнами Європейського Союзу зазнали значних змін, проте рівень сервізації економіки не ослаб, а імпорт послуг навпаки значно зріс в 2022-2023 роках.

3.2. Концептуальні засади активізації торгівлі послугами в контексті структурних реформ в національній економіці

У контексті глобалізації та інтенсивного розвитку інформаційних технологій торгівля послугами набуває особливого значення для економік країн, що розвиваються. Активізація торгівлі послугами може стати каталізатором структурних реформ, що спрямовані на модернізацію економіки, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Якщо говорити про важливість сфери послуг для вітчизняної економіки, то слід відзначити той факт, що серед працездатного населення країни значну частку становлять зайняті у секторі послуг. Приблизно 60-65% осіб віком від 15 до 70 років працюють на підприємствах, що надають різноманітні послуги. Проте, останніми роками спостерігалось зменшення кількості зайнятих у цій сфері: з 2018 року число працівників знизилось на 3,78% до 2021 року. У 2021 році в секторі послуг працювало в 3,8 рази більше людей, ніж у сільському господарстві, та в 4,43 рази більше, ніж у промисловості. Найбільша кількість людей була зайнята в галузях торгівлі та ремонту автомобілів (22–24%), освіти (7–9%), транспорту (понад 6%), охорони здоров'я (близько 6%) та у сфері державного управління та оборони (понад 5%). Найменша кількість працівників була залучена до секторів, пов'язаних з мистецтвом, спортом, розвагами та відпочинком (менше 200 тис. осіб) [27].

Ці статистичні дані чітко відображають важливість сфери послуг для зміцнення конкурентних позицій економіки України. Позитивний вплив цього сектора на українську економіку виявляється у кількох аспектах:

- створення робочих місць: Сектор послуг є найбільшим роботодавцем в країні, забезпечуючи значну частину робочих місць. Це сприяє економічному зростанню, зниженню безробіття та покращенню життєвого рівня громадян;
- валютні надходження: Сектор послуг, особливо туристичний, приваблює іноземних туристів, що сприяє притоку іноземної валюти. Експорт

послуг підсилює зовнішньоекономічні позиції України, поліпшуючи платіжний баланс та збільшуючи валютні резерви;

- диверсифікація економіки: Сектор послуг допомагає урізноманітнити економіку, традиційно зосереджену на важкій промисловості та аграрному секторі, тим самим знижуючи залежність від обмеженого числа економічних секторів і створюючи більш збалансовану економічну структуру;

- інвестиційна привабливість: Активний і розвинений сектор послуг з ефективною інфраструктурою може приваблювати як внутрішні, так і зовнішні інвестиції. Це стимулює створення нових робочих місць, технологічний розвиток та економічне зростання;

- підвищення продуктивності: Сектор послуг сприяє підвищенню продуктивності у інших галузях економіки, забезпечуючи важливі допоміжні послуги, як-от логістика, фінанси, маркетинг і комунікації, що дозволяють підприємствам працювати більш ефективно [32].

Проте, повний потенціал сектора послуг в Україні ще не реалізований через ряд існуючих проблем, таких як несприятливий інвестиційний клімат та проблеми з прозорістю бізнес-процесів та корупцією. Існує виразна потреба у чітко сформульованій стратегії розвитку сервісного сектору, що б дозволило подолати ці виклики і збільшити його внесок у національну економіку.

Перш за все, слід розглянути основні концептуальні засади, які мають бути враховані при формуванні стратегій активізації торгівлі послугами (Рис. 3.3).

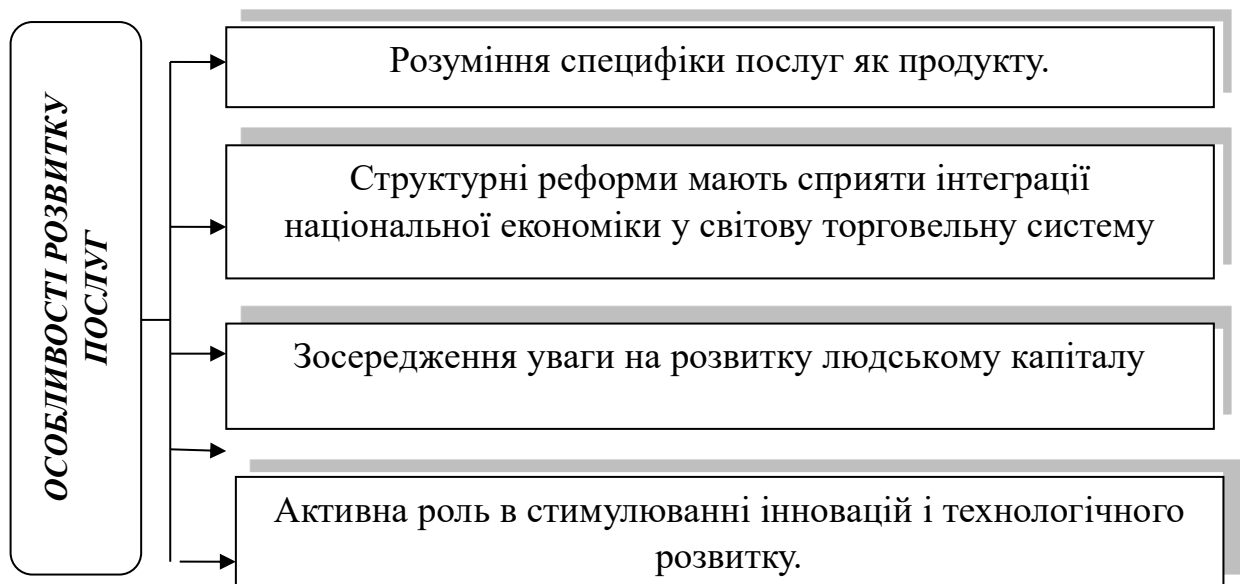

Рисунок 3.3. – Основні концептуальні засади, які мають бути враховані при формуванні стратегій активізації торгівлі послугами для України

Джерело: [33]

Давайте більш детально розглянемо кожен із описаних вище аспектів.

Перш за все, важливим є розуміння специфіки послуг як продукту. Послуги часто є невидимими та нечутними; вони не можуть бути збережені чи транспортовані в часі та просторі так, як це відбувається з товарами. Це створює особливі виклики для маркетингу та розподілу послуг, а також для регулювання і контролю якості.

По-друге, структурні реформи мають сприяти інтеграції національної економіки у світову торговельну систему через лібералізацію ринку послуг. Це може включати зниження митних бар'єрів, спрощення процедур ліцензування та інші заходи, які полегшують міжнародний обмін послугами. Особливо важливим є розвиток транскордонного електронного бізнесу.

По-третє, необхідно зосередити увагу на розвитку людського капіталу. Висока кваліфікація персоналу є ключовою для надання якісних послуг. Освітні програми, професійне навчання та підвищення кваліфікації повинні стати пріоритетом для держави. Важливо стимулювати розвиток навичок, які затребувані на сучасному ринку праці, зокрема в сферах ІКТ.

По-четверте, необхідна активізація торгівлі послугами вимагає від урядів активної ролі в стимулюванні інновацій і технологічного розвитку. Це може бути здійснено через гранти, податкові пільги, інвестиції в наукові дослідження та розвиток інфраструктури. Важливо створити умови, за яких бізнес може легко адаптуватися до змін у технологіях та ринкових умовах, що невинно еволюціонують [34].

Врахування цих концептуальних засад дозволить створити сприятливе середовище для зростання і розвитку торгівлі послугами, що, у свою чергу, зможе стимулювати економічне зростання та підвищити загальний рівень добробуту в країні. Проте, важливим аспектом залишається діяльність держави та удосконалення поточних аспектів розвитку сфери послуг в умовах війни.

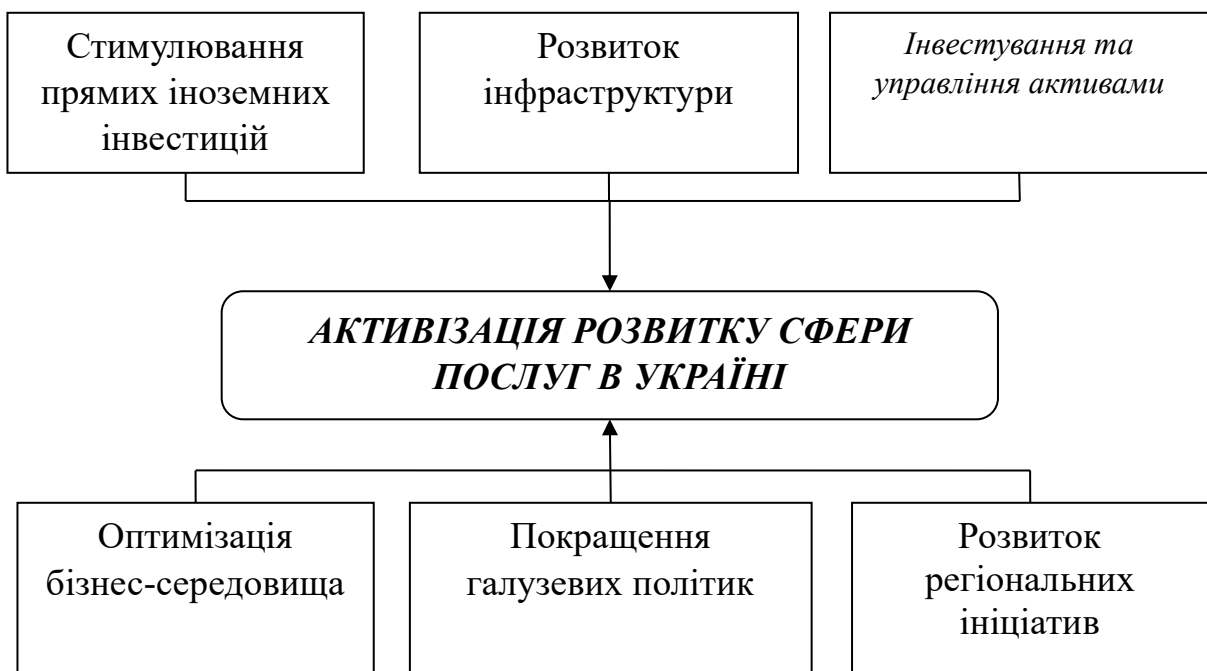

Рисунок 3.4. – Основні напрями активізації сфери послуг в Україні

Джерело: [35]

У контексті глобальної інтеграції та постіндустріальної економіки, сервісний сектор відіграє вирішальну роль у економічному зростанні України, що вимагає ретельно продуманої стратегії розвитку та адекватної державної підтримки. Серед ключових напрямків такої політики варто виокремити:

Оптимізація бізнес-середовища: Спрощення бюрократичних процедур та ліцензування створить сприятливі умови для розвитку сервісних підприємств, сприяючи їхньому зростанню та приваблюючи нових міжнародних інвесторів до України.

Стимулювання прямих іноземних інвестицій: Важливим фактором для розвитку сфери послуг є залучення іноземного капіталу, який допомагає оновити технології, створює нові робочі місця та підвищує конкурентність.

Розвиток інфраструктури: Інвестиції у модернізацію транспортної мережі та цифровізацію відіграють ключову роль у підвищенні якості обслуговування та доступності сервісів на всій території країни. В умовах пост воєнного розвитку, це стане особливо актуальним, адже слід буде забезпечити розвиток транспортної та логістичної інфраструктури для полегшення надання послуг по всій країні та покращення зв'язку.

Покращення галузевих політик: реалізація цільових програм розвитку пріоритетних напрямків сектору послуг забезпечить створення оптимальних умов для сталого та інклюзивного зростання. Тут також вкрай важливо забезпечити зосередження на стратегічних секторах сфери послуг із високим потенціалом зростання, таких як ІКТ, бізнес-послуги, електронна комерція та туризм.

Зміцнення захисту прав споживачів: Нові стандарти якості та ефективні заходи захисту прав споживачів сприятимуть підвищенню репутації українських послуг на зовнішніх ринках. Необхідно також забезпечити зростання середнього рівня якості послуг, який відповідає вимогам постіндустріального розвитку економіки, за рахунок розробки та впровадження стандартів якості та сертифікації для підприємств сфери послуг

Розвиток регіональних ініціатив: підтримка регіонального самоврядування у визначенні і реалізації пріоритетних проектів у сфері послуг сприятиме децентралізації та економічному зростанню різних частин країни. Активізація та впровадження європейської концепції смарт-спеціалізації— це методика, яка дозволяє регіональним гравцям в рамках регіональної стратегії чітко визначати стратегічні цілі та завдання. Цей підхід зорієнтований на розвиток окремих сфер

економічної діяльності з високим інноваційним та експортним потенціалом, враховуючи конкурентні переваги кожного регіону [36].

В цілому, потенціал сервісної галузі України не реалізується повною мірою, зокрема через брак добре визначеної стратегії розвитку. Така стратегія має включати заходи для поліпшення умов ведення бізнесу, залучення прямих іноземних інвестицій у сектор, підготовку кваліфікованих фахівців, підтримку інновацій, удосконалення інфраструктури, створення ефективної галузевої політики, підвищення стандартів якості, захист прав споживачів, та стимулювання розвитку регіонів. Впровадження цих заходів допоможе зміцнити конкурентоспроможність національної економіки і сервісного сектору, а також підвищити якість життя українського населення.

ВИСНОВКИ

В цілому, написання даної бакалаврської кваліфікаційної роботи дало нам змогу зробити наступні висновки:

1. Міжнародна торгівля послугами стає ключовою частиною і динамічним двигуном розвитку різноманітних секторів господарства та відіграє вирішальну роль у економічному підйомі країн, що розвиваються, країн з перехідною економікою та найменш розвинених держав. Аналіз чинників, що стимулюють розвиток сфери послуг, дозволяє краще зрозуміти її значення в сучасних умовах. Висновки. Таким чином, міжнародна торгівля послугами відіграє ключову роль у національній та світовій економіці, сприяє розвитку людського капіталу, впливає на розвиток матеріального виробництва, збільшує вільний час, створює умови для реалізації та розвитку потреб людей і суспільства, важлива для формування сучасної якості життя, а також гарантує якісне економічне зростання і підвищує конкурентоспроможність країни.

2. Сервізація економіки підкреслює зміщення економічного акценту від виробництва товарів до надання послуг, що стають критичними у стимулюванні інновацій, підвищенні продуктивності та забезпеченні зайнятості. В контексті глобалізації цей процес набуває особливого значення, оскільки залучення до світових ринків послуг відкриває нові можливості для економічного зростання та розвитку. Вона також сприяє більш глибокій інтеграції національних економік у світову економічну систему, підкріплюючи інтелектуальну та технологічну кооперацію між країнами. Сервісний сектор стимулює економічну диверсифікацію та створює передумови для сталого розвитку, впливаючи на всі аспекти життєдіяльності суспільства. Також, сервізація глобальної економіки відіграє критичну роль у формуванні нових економічних реалій XXI століття, стимулюючи розвиток сучасних технологій, розширення ринкових можливостей та підвищення якості життя населення. Цей процес сприяє глобалізації, збільшенню

продуктивності та зростанню інтеграції послуг в усі сфери людської діяльності, що підтверджує його визначну роль у майбутньому економічному розвитку.

3. Сервізація економіки суттєво трансформує механізми економічного відтворення, зокрема, розмиває границі між різними економічними секторами. Це відображається у злитті галузей, коли продаж фізичних товарів включає надання послуг. Цей процес збільшує витрати на сервіс у багатьох галузях до рівня, що іноді перевищує витрати на матеріальні товари. У контексті цього явища можна зрозуміти роль сфери послуг у сервізації. Сфера послуг та сервіс є поняттями, які часто використовуються для опису різних аспектів економічної діяльності. У національному масштабі вживання терміна «сфера послуг» видається більш логічним, тоді як «сервіс» краще відображає відносини з кінцевими споживачами. Ці поняття відображають різні аспекти сервізації, від змін у національній економіці до впливу на індивідуальних споживачів.

4. Глобальна торгівля стає все більше орієнтована на сектор послуг, обсяги якого постійно зростають. Внесок експорту послуг у економіку кожної країни є значущим. Після суттєвого спаду на 17,7% у 2020 році через пандемію, у 2021 році глобальний експорт послуг почав відновлюватися. У 2022 році, згідно з попередніми даними, зростання експорту послуг склало 14,6%, досягнувши рекордних 7 трильйонів доларів США. Він не тільки сприяє підвищенню ВВП країни, але й збільшує загальний обсяг виробництва та доходів завдяки продажу послуг закордоном. Крім того, це важливе джерело валютних надходжень. Зростання обсягів торгівлі послугами в країнах, що розвиваються, та підтримка їх розвитку в розвинених країнах демонструє широкі можливості для економічного розвитку через диверсифікацію експорту. Структурні зміни в світовій економіці, що спонукають до зростання частки послуг, також сприяють створенню нових робочих місць та вдосконаленню бізнес-моделей, відкриваючи шлях для стійкого розвитку та глобальної конкурентоспроможності.

5. Здійснений нами аналіз динаміки та структури торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу свідчить про стратегічне значення цього напрямку в зовнішньоекономічних відносинах. Україна демонструє зростання

взаємодії з країнами ЄС в контексті експорту послуг, що сприяє зміцненню її економічних зв'язків та збільшенню внутрішнього валютного потоку. Розширення торгівлі послугами позитивно впливає на економічне зростання країни, забезпечуючи нові можливості для малого та середнього бізнесу, а також стимулюючи інноваційну активність і технологічний розвиток. Різноманітність секторів, що залучені в експорт та імпорт послуг, таких як ІТ, освіта, медицина, фінанси та логістика, засвідчує широкі перспективи для подальшого розвитку і вдосконалення економічної моделі України. Подальше зростання і оптимізація торгівлі послугами з ЄС вимагатиме від України адаптації до змінюваних міжнародних стандартів, зокрема у сферах захисту прав споживачів і даних, що є ключовими для підвищення довіри та привабливості українського сервісного ринку на міжнародній арені.

6. У контексті глобальної інтеграції та постіндустріальної економіки, сервісний сектор відіграє вирішальну роль у економічному зростанні України, що вимагає ретельно продуманої стратегії розвитку та адекватної державної підтримки. Здійснений нами аналіз показав, що потенціал сервісної галузі України не реалізується повною мірою, зокрема через брак добре визначеної стратегії розвитку. Така стратегія має включати заходи для поліпшення умов ведення бізнесу, залучення прямих іноземних інвестицій у сектор, підготовку кваліфікованих фахівців, підтримку інновацій, удосконалення інфраструктури, створення ефективної галузевої політики, підвищення стандартів якості, захист прав споживачів, та стимулювання розвитку регіонів. Впровадження цих заходів допоможе зміцнити конкурентоспроможність національної економіки і сервісного сектору, а також підвищити якість життя українського населення.

7. Підсумовуючи, можна зазначити, що воєнний стан, незважаючи на негативні наслідки, також сприяє певним позитивним змінам у сервізації торгівельних відносин між Україною та ЄС. Активізація співпраці, цифровізація послуг та зосередження на відновлювальних проектах є ключовими аспектами цих змін, що сприятимуть подальшому розвитку економічних відносин між Україною та Європейським Союзом. Здійснений нами аналіз статистичних показників дає

змогу засвідчити у продовженні активної співпраці нашої держави з країнами Європейського Союзу, як в розрізі експорту послуг, так і особливо їх імпорту. Порівняння обсягу експорту-імпорту послуг за період 2019-2023 років між ЄС та СНД дало нам змогу засвідчитися у вірно обраному стратегічному напрямі розвитку нашої держави.

8. Висновки щодо активізації торгівлі послугами в контексті структурних реформ відображають значущість даної сфери для економічного розвитку України. Сектор послуг, який охоплює значну частину працездатного населення, має великий вплив на модернізацію економіки та її інтеграцію в міжнародний ринок. Незважаючи на зниження кількості зайнятих у сфері послуг в останні роки, важливість цього сектора лишається високою через його вплив на створення робочих місць, збільшення валютних надходжень, диверсифікацію економіки, приваблення інвестицій та підвищення продуктивності інших галузей. Розробка чіткої стратегії розвитку сервісного сектору є критичною умовою для подолання існуючих викликів та використання потенціалу даної сфери для зміцнення економіки. Стратегія повинна включати поліпшення бізнес-середовища, стимулювання іноземних інвестицій, розвиток інфраструктури, нову галузеву політику, забезпечення доступу до ринків, підвищення стандартів якості та активізацію регіонального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швець Л.В., Редько Н.О., Дудка Т.В. Сучасні тенденції розвитку сфери послуг. Економіка та суспільство. 2021. № 34.
2. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2019. 350 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/310.pdf> (дата звернення 16.04.2024).
3. Заблоцька Р.О. Комплексний аналіз світової торгівлі послугами / Р.О. Заблоцька // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 61 (Частина 2). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. – С. 226–238.
4. Румянцев А.П. Міжнародна торгівля послугами : Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2003. С. 12–35.
5. Павлюк В.І., Муленко В.М. Теоретичні аспекти економічної категорії «послуга»: сучасні підходи до трактування та особливості розвитку понятійного апарату. Збірник наукових праць «Проблеми системного підходу в економіці». 2021. Вип. 1 (81). С. 7-13.
6. Mulenko, V. (2021). Problems of functioning of the service sector and their impact on the position of Ukraine in the global division of labor. International scientific journal “Economics & Education”. Vol. 6, issue 4. P. 46-52
7. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Л.Т. Лук'яненко, Ю.Губський [та ін.]. К. : УАЗТ, 1997. С. 67–80.
8. Міжнародні економічні відносини: підручник / За редакцією А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.
9. Гілл, Чарліз. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку / Гілл Б. Чарліз. – Пер. з англ. – К.: Основи, 2001. – С. 324–327.
10. Дернова, І. (2023). Світовий ринок послуг: сучасний стан та тенденції розвитку. Економіка та суспільство, (50). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-45> (дата звернення 15.04.2024)

11. Антонюк К.В. визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами / Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 6. 2015. С.46-51
12. Класифікація зовнішньоекономічних послуг. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/kzep.pdf (дата звернення 15.04.2024)
13. UNCTAD classification of services. URL: <https://hbs.unctad.org/classifications/> (дата звернення 15.04.2024)
14. Швець, Л., Редько, Н., & Дудка, Т. (2021). Сучасні тенденції розвитку сфери послуг. *Економіка та суспільство*, (34). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-57>
15. Вітренко А.О. Сервісна економіка : теорія, сучасні виклики та глобальні тренди. Київ : Знання, 2016. 413 с.
16. Столярчук Я. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 399 с.
17. Мурадян Р. Поняття та сутність споживчих послуг у сфері торгівлі та побутового обслуговування населення на рівні територіальної громади. Теорія та історія держави і права. 2011. № 2. С. 146–154.
18. Косіченко І.І. Генеза сервісної економіки: головний тренд постіндустріального суспільства. Причорноморські студії. 2019. № 48–1. С. 29–35.
19. Мельничук О. П. Міжнародна торгівля послугами. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 4. С. 115–128.
20. Євтушенко О. Особливості формування сервісної економіки. Економіка та держава. 2015. № 3. С. 103–106.
21. Lamm M. What the Service Economy Must Learn from Industry 4.0. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesdallascouncil/2018/05/15/what-the-serviceeconomy-must-learn-from-industry-4-0/#3d3c95126c67> (дата звернення: 19.03.2024).
22. Брензович К. С. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародної торгівлі бізнес-послугами. Науковий вісник Ужгородського національного

університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23 (1). С. 30–34.

23. Arjan M. Lejour, Peter M. Smith (2008). International Trade in Services – Editorial Introduction. *Journal of Industry Competition and Trade* 8(3):169-180. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10842-008-0037-y>

24. Стадник В., Йохна В., Красовський О., Наскальний С. Роль сервісних підприємств в реалізації потенціалу розвитку економіки України в умовах війни і повоєнного відновлення. *Економічний часопис Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2022. № 4. С. 103–115.

25. World Trade Report 2022 : The future of services trade. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr22_e.htm. (дата звернення 15.04.2024)

26. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2022 році. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5db05993-288d-4981-9f26-f0f6efe586e2&title=BiuletenStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTasU2022-Rotsi> (дата звернення 15.04.2024)

27. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 10.03.2024).

28. Кучеренко С.Ю., Леваєва Л.Ю., Припуга Н.В. Аналіз тенденцій розвитку сфери послуг в економіці України. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 49. С. 96–107.

29. Ключак О.В. Інноваційний розвиток експорту послуг України в умовах мирного та воєнного часу. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(1). С. 157–168.

30. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regoni (дата звернення 15.04.2024)

31. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 15.04.2024)
32. Горник, В. (2023). Розвиток сфери послуг: державна політика та стратегічні заходи для підвищення конкурентоспроможності економіки України. Цифрова економіка та економічна безпека, (7(07)). С 3-8.
33. Брензович К. С. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародної торгівлі бізнес-послугами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23 (1). С. 30–34.
34. Кусякова Ю.О., Саміло А С. Удосконалення механізму стимулювання розвитку сфери послуг у національній економіці в умовах глобалізації. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2016. № 2. С. 68–75.
35. Камінська Т. М. Місце України у міжнародній торгівлі послугами. Економічна теорія та право. 2019. № 1. С. 27–41.
36. Домбровська С.М. Державна політика формування сервісно-орієнтованої економіки сфери послуг. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 105–110.

ДОДАТКИ